

Жигит солдат, закий поэт, асыл адам

Отарланы Керим туугъанлы - 100 жыл

Газета издаётся на балкарском языке с 1924 года

Интернет-версия: zaman.smikbr.ru

ЗАМАН

2012 жыл
5-чи июль,
орта кюн.
№№ 128-130
(19051)

Багъасы 9 сомду

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ
ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ВРЕМЯ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА
КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

МЕЧИЛАНЫ Кязим

КЕРИМГЕ

Келсенг, сен эски юйюмю кёрюрсе,
Мени эски гюрбежиме кирирсе,

Мени къалай жазгъанымы билирсе.
Сен, жашым, Къайсынча, «тели» тойюлсе.

Къадырлагъа минип, ёрлербиз элге,
Назмучу, тохтамай, барады ёрге.

Хар адамгъа жүрек бла къан бирди,
Назмучугъа назму бла жан бирди.

Назмучу назмучугъа къарындашды,

Аны англамагъан назмучу - бошду.
Темир ишлейме, назмула жазам,
Акъсакъ болсам да, мен сизни озам!

Лакъырдыны кертиге тергемегиз,
«Къарт сълхыр болгъанд, махтанад», - демегиз!

Лакъырдысыз душманыбыз жашасын,
Жарыкъ сёзсюз бизни жауубуз къалсын.

Жарыкъ сёз - юйде чыракъ кибик жанад,
Жарыкъ сёз - жашауубузну жарытад.

1940 ж.

Айтхылыкъ назмучуну жашау, чыгъармачылыкъ тагылары

Миллетибизни бек фахмулу поэтлеринден бири - Къабарты-Малкъарны къырал саугъасыны лауреаты, КЪМР-ни халкъ назмучусу Отарланы Сарымырзаны жашы Керим 1912 жылда Гирожанда (Тёбен Бахсан) туугъанды. Анга жыл да толгъунчу, атасы ёлюп, анасы юч сабийи бла къалгъанды.

Шахархан жумушакъ жүреккли, огурулу адам эди. Дуняа къыйынлыкълары аны не аямай унукъдуртургъа кюрешселе да, ол кесин алагъа хорлатмагъанды, ёксюзлерин ёсдюрюрге кюрешгенди. Сабийлерини къол къыйынларыны хайырын кёрюп башлагъанда уа, анга кёп жашаргъа тюшмеди. Керим эл школну тёртюнчю классын бошагъанда, Гирожанда андан ары класс болмагъаны себепли ол, окъууну къоюп, бир къауум заманны къошда сюрюучюлюкте ашырады. 1928-1930 жыллада элде жангы ачылгъан избе-читальнада ишлей, жашчыкъ комсомолгъа да киреди. Таулада колхозланы къурау башлангъанда, къанын-жанын аямай, ол ишге бериледи.

1930-1934 жыллада Нальчикде педтехникумда окъуйду. Аны бошагъандан сора медтехникумда да тёрт жылны ана тилден устазлыкъ этеди. 1938-1941 жыллада Къабарты-Малкъарны Жазыучуларыны союзуну правлени председатели болуп ишлейди.

Улуу Ата журт уруш башлангъанда, кеси тилеги бла фронтха кетеди. Андан, ауур жаралы болуп, 1943 жылда къайтады. Керимни эки тамата къарындашы, Ата журтларын душмандан къоруулай, уруш аулакда жоюлгъандыла.

Сюрюгюн жыллада Отар улу Къыргызстангана тюшеди. Фрунзеде трикотаж фабрикада цехни сменине таматалыкъ этеди. 1956 жылда ата журтуна къайтханлай, бир ауукъ заманны «Шуёхлукъ» альманахны редактору, ызы бла уа Жазыучуларыны союзуну правленинде жуаппы секретарь болады.

Жазыу иш бла кюрешип башлагъанлай окъуна ол лирика назмула къуараргъа итинеди. «Эл» атлы поэмасы анга шагъатлыкъ этеди. 30-чу жыллада жазылгъан «Кавказ асырайды таурухла»,

«Партизан къабырла» деген поэмалары, айхай да, заманны чакъыруу жорукъларына бойсунадыла. Алай былада окъуна аны энчи ёню, энчи хаты эсленеди.

Уруш жыллада поэт «Ант», «Жангы жылгъа сёз», «Кишилик», «Сени жашаунг учхан жулдузча», «Къайын», «Анама письмо», «Чалбаш майор» эм башха чыгъармалары бла жигитлики, кишилики, къыралына кертчиллики ёлюмсюз жырын айтханды.

Кёчгюнчюлюкте аталгъан чыгъармалары уа халкъыбызны палахлада тёзюмлюлюгюн, чыдамлылыкын кёз аллыбызгъа келтиреди. Таулу адам не уллу къыйынлыкда да адамлыкъ ышанын тас этмегенин баглайды.

Аны биринчи назмусу 1930 жылда газетде басмаланганды. «Назмула бла жырла» деген жыйымдыгы уа 1938 жылда чыкыгъанды. Андан сора «Школну туугъаны» деген хапарладан къуралгъан китабы 1940 жылда зарфха урулады.

«Жолла» уа кёчгюнчюлюкте (1956) Фрунзеде (Бишкек), «Сагъышла» (1958) Нальчикде, «Дальние дороги» (1958) бла «Дороги» (1959) Москвада басмалангандыла. Ызы бла Отарланы Керимни «Туугъан жерим» (1960), «Сайлама» (1962), «Горный поток» (1963), «Жылла» (1964), «Годы и горы» (1966), «Дуния зрттени» (1967), «Сынла» (1972), «Дороги утра» (1972), «Назмула бла поэмала» (1989), «Заманны ауазы» (1990), «Дуния тынчлыкын тилеиме къадарын» (1995) эм башха китаплары дуния жарыгын кёргендиле.

Отар улу Александр Пушкинни, Михаил Лермонтовну, Николай Некрасовну, Тарас Шевченкону, Владимир Маяковскийни, Александр Твардовскийни, Махтум Кулини, Мустай Каримни, Михаил Исаковскийни эм башаланы назмуларын малкъар тилге бек уста кёчюргенди. Бу ишши да чынг алгъа ол башлагъанды.

Бююннюгю номер Отарланы Сарымырзаны жашы Керимни-Малкъар-Къарачайны, Кавказны, Россейни бек уллу поэтлеринден бирини - 100-жыллыгына жораланады.

Устазына
баш ура...

3 бет

Нарт сёзлеча
окъулгъан тизгинле

5 бет

Тилибизни
кертти устасы

6 бет

Тюзлюкню
жакъчысы

11 бет

Конференция

СКГИИ-де Отарланы Керимни 100-жыллыгына аталган илму-практикалы конференция болганды. Анга белгили алимле, жазуучула, аспирантла, студентле да кыатышкандыла. Ала поэтни жашау, чыгармачылык жолларыны юсеринден докладларын эшиттиргендиле.

Аны ишине КъМР-ни Парламентини депутатлары Додула Аскер бла Мувед Дадов, институтну ректору Рахайланы Анатолий, литературовед Мария Котлярова, профессорла Эфендиланы Салих бла Фууад, Керимни кызы Римма да кыатышкандыла.

Конференцияны Рахай улу ачканды. Ол ары келгенлени барына да ыразылыгын билдиргенди. Бу залда олтурганладан келле таныгандыла Отар улуну, ол санда мен да, дегенди Анатолий. Алай, заман бара-бара, ала да жашаудан кетедиле, аны

кыошарга эркинбиз.

«Образ таланта: собеседник Керима Отарова» дегенде ол бек алга кыарачай-малкчар нарт эпоска брауды эсин. Анга кёре, темирчи Дебет жер юсюнде биринчи адам болганын, ол аны халккы кесин жауладан

Терен тинткендиле, бийик багъа бергендиле

себепли аны чыгармачылыгына эс бурулганын ахшы белгиге санаганды ол.

Эфендиланы Салихны «Творчество Отарова и современность» деген докладында поэтни бизге кыюуп кетген уллу хазнасына бурулганды эс. Ол, архивде эки ай ишлеп, мингден артык документте кыарганын, андан сора бу кыадар документте алыкыа бир адам да тиймегенин уллу жарсыуу бла билдиргенди. Сора Эфенди улу аны Мечиланы Кязим, Кыулийланы Кыайсын бла байламлыгыны юсюнден да хапарлаганды.

Белгили поэт Либединский: «Отарланы Керим Кыабарты-Малкчарны бек фахмулу поэтриден бириди», - деген сөзлеринде эсгерип, аны бююнлюкде магъанлары бютюдна ёсгенин, назмуучу чыгармачылыгына уллу эс бурургыа тийишлигин да чертгенди Салих Ибрагимович. Аны уруш жылда жазгъан поэзиясын белгилей, литературага «сыйрат кёпюр» деген муслиман динден келген белгини, метафораны да Отар улу кийиргенин айтканды.

Ахырында ол, Керимни литературага, ёз халккына да салгъан уллу кыйынына тийишли сый бере, аны аты бла КыМКЪУ-да стипендия болургыа, анга эсгерте салыныргыа кереклигин,

Эфендиланы Салих.

кыоруулар ючюн, сауут этгенин эсгертип, малкчар литературада темирчи Кязим да биринчилей кыалганын белгилегенди.

Алим Керимни эки назмуусун юлгоге келтиргенди - «Шыккы» эм «Ушак нёгерим». Экисинде да сёз Кязимни юсюнден барады. Поэтни лирикалы жигити, кёчюнчюлюкден кыайтанлай, Шыккыга барады. Бейлайда Смирнова, Лермонтовну Пушкинне аталгъан белгили назмуусун сагъынып, бир поэт, бирини жияуун эте, аны бийик реквиемге, кантагъа бурганын айтады.

Экинчи назмууда, дейди профессор, бу тема андан ары

Поэтни кызы Римма.

гъан, белгиге айланган - жолну - юсюнден айтканды. Смирнова поэтни биринчи китабыны аты да «Жол» эди деп, ол сёзге жашау жол, заман, адет-кылык, тарых, жашау кеси киргенин да белгилегенди. Бейлайда докладчы хар малкчарлыгыа тауланы, адамды, жолну ду терен магъанасы болганына эс бурдурганды. Поэтни Москвада Наум Коржанин кёчюрюп чыккыган «Дороги утра» деген китабын да сагъынып, ол, метафорадан сора да, поэтни художестволу дунясын ачыклаганын айтканды профессор.

КыМКЪУ-ну доцентти, тарыхчы Алафаланы

сукъланганын, жарсыуга, анга ушарга сыйгенин жазганын да белгилегенди.

Алыкыа Керим билмей эди аны кесин да ол комиссарны ачы кыадары саклаганын. Алафу улу «Жолла» деген китабында жаш Керим бийик ташда олтургун тургъан суратны эсгерип, поэте аллай скульптура Тарнауузда, Нальчикде да салынса эди деген ахшы оюму бла бошаганды.

Докладланы бир кыаууму поэтни Улуу Ата журт урушуну кезиунде жазгъан эм кёчюнчюлюкде туугъан мудах поэзиясына аталгандыла. Сёз ючюн, филология илимуланы кандидаты Берберланы Бурхан бла СКГИИ-ни студенти Дж. Машуков «Голос исторического времени в лирике Керима Отарова» деген ат бла билдиргендиле оюмларын. Авторла поэт урушха дери чыгармаларында кесини заманына келишген бушуулу ишлени, бир тюрлю мудахлыккыны, жорек тынчыккыны, шох баргъан ушаккыны, чамны да кёргозтгенди, дегендиле.

Алай сюрюнде жазыгъан назмуула уу башхадыла. Отар улуну ангылауна сыйынмагъан, бир тюрлю жашау болумга келишмеген кыужур ишди бу, «кыужур тошду». Тауладан юзюлген кыар кибик, от кибикди кёчюнчюлюк Керимни поэзиясында.

Поэтни лирикалы жигити «кёк бла жер кыалай тюрлю болдургандыла бу ишни» деп сорганлай турганын, саула ёлгенлеге сукълангандарын кёргозтгенин да белгилегендиле. Алай жарык умуту, мурасты болмагъан кыйынлыккыа хорлатып кыюрын толу ангылагъан халк алагыа бой салмагъанын чертлеп, алай ол ауур жылда да Керим, Кязимни эсгерип, аны бла ушак этгенча, андан кюч-кыаруу тапханча, аллай тизгиле туугъанларын да айткандыла.

Бу темага жораланганды «Нюр» журналны баш редактору Мусукаланы Сакинатын «В разлуке» деген доклады да. Урушха дери туугъан журтуна, жангы жашауга жырга такгъан поэт сыйгенин ташындан айрылырма деп бир заманда да сагъыш этмегенин, бу артыккыны кёторалмай, кырал башчылагыа кыагытла жазганындан башлаганды ол кесини сёзюн.

Адам улу бу дунягыа огурулулу келтириге туугъанына толу ийнанын Керимге ол аксыл бютюдна тынчык бермегенди. Битеу дуня чамланганча кёрунгенди поэте. Урушха окуна тынчырак эди киши жеринден, дейди ол. Урушха жауну кёрюп, биллип тураса. Ачыккъдан, жалангачлыккыдан ёлген сабийлени, кыартланы кыйынлыклары

ол кесини ёз кыйыныча кёредиле.

Отар улуну назмулары аны биографиясыдыла, дегенди Сакинат. Туугъан журтуна мурастарында кыайтып, аны юсюнден жазгъан тизгинлеринде тансыкчылык, аны бла байламлыккыа кючлюдоле. Алай энди таула да тилсиздиле («Тилсиз таула»). Поэтни жолун жарытып тургъан анасыны сыйфаты бек жарык да, мудах да сезимди ол жыллада жазылгъан назмуларында. Жаланда анга аталгъан назмулада барды жылыулыккы, алай ол да узакта кыалганын билдиргенди Мусукаланы Сакинат.

«Поэзия военных лет Керима Отарова» деген докладда филология илимуланы кандидаты Ёзденланы Фатима бла СКГИИ-ни аспиранты М.Халабузарь поэтни уруш лирикасын тинтгендиле. Ала аслам эслерин поэт чыгармаларында фольклордан алынган белгилени (таула, таш) эмда эпитетлени, аллегорияланы, метафораланы хайырланганына бургандыла.

Отарланы Керимни бла Кыулийланы Кыайсынын жазгъанларын тентгештерде, биринчиде тал терек, жол, чыпчык, сабан агъач, экинчиде уа жел, жол, жаралы ташы келтиредиле юлгоге. Белгиле бла ол жыллада Шимал Кавказына башха жазуучулары да хайырланып башлагъанларын, ол а поэзияга философия кюч бергенин белгилегендиле алимле.

Конференцияда дагыда Махийланы Азианы «Библиографическая память о творчестве К. Отарова», Акачиланы Софьяны «Страницы жизни и творчества К. Отарова», Белпайланы Мугалини «Керим и Кязим» деген эм башха жаш алимлени докладларына да тынгылагандыла.

Поэтни юсюнден сёз барса, аны назмуларын окумула хазна болмады. Ол юн да терени бузмагандыла. Бызынгыдан келген школчула, малкчар халккыны ахшы уланларын эсгерип, Отар улу да, сёзсюз, ол тизмени баш жанында болганын чертлегендиле. Сора, аны жашау, чыгармачылыккы жолларыны юсюнден да кысыха билдирип, аны назмуларын орус, малкчар тилде да окугандыла. Алафаланы Алимни анга атагъан назмуусун да эшиттиргендиле. «Жолла» деген белгили поэмасындан а юзюк да кёргозтгендиле.

Жыйылыну ахырында поэтни кызы Римма бу конференцияны кыурагъанлагыа, анга кыатышкандыла да жорек ыразылыгын билдиргенди. Кесини эсгерилерин айтып, атасыны чыгармачылыгына кыозгъалгъан сейир, ёчюлюп кыалмай, мындан ары да илму ишле жазылыларына ышанама, дегенди. Сора Отарланы Керимни 100-жыллыгы Москвада, Тюрьде да белгиленирин айтканды.

САРАККУЛАНЫ АСИЯТ.
Суратланы МАМАЙЛАНЫ АЛИЙ алганды.

Бызынгыны школчулары поэтни назмуларын окуйдула.

битеу жазгъанларын жыйып, толусунлай чыгарыргыа борчу болганыбызды да чертгенди. Ызы бла Додула Аскер сёлешгенди. Сора конференция ишин андан ары, секциялагыа юлешинип, алай бардырганды.

Жыйылында алимле Отарланы Керимни чыгармачылыгыны хар тюрлю жанындан да тинтген ишери бла шагъырей этгендиле. Алары санында философия маталлыла да бар эдиле. Сёз ючюн, филология илимуланы доктору Наталья Смирнованы эки докладын да аланы санына

барады. Шыккыга келген поэт Кязимни ким эсе да кыюуп кеткен назму китабын табады. Керим, устазыны тизгинлерин кыайтарып окуй, сейир иш болады - эки уста ушак этедиле. Кязимни китабын да назмулары, Керим да, кёчюнчюлюкно да хорлап, Шыккыны, темирчини гюрбежисин, узак ёмюрде жашагъан таулуаны да кёз аллыбызга кыайтардыла, дегенди Наталья Анатольевна.

Профессор экинчи докладдында («Дорога дорог - метафора Керима Отарова») поэтни чыгармачылыгында уллу жерни ал-

Алим а («Штрихи к биографии в стихах Керима Отарова») поэтни назмуларына кёре, аны жашау жолуну юсюнден хапарлаганды. 1930 жылда назмуларында жангы жашауга ыразылыгын, бир кыауум жылдан алагыа мудахлыккы, тынгысызлык киргенлерин, аны андан да уллу кыйынлыккыа энди саклагъанларын белгилегенди докладчы.

Поэт Улуу Ата журт урушха кетгенинде, орус тюзлени сыйгенин, тизгинлеринде жигитлик нотала эшитилгенин да айтканды Алим Азретович. Эл жаралы болуп жатканында, госпитальда танышхан бутсуз комиссарны жигитлигине

АДЕПЛИЛИК

Устазына баш ура...

Отарланы Керим фронтха кетгинчи, 1938 жылдан башлап 1941 жылгъа дери Къабарты-Малкъарны Жазыучуларыны союзуну правленини председатели болуп турганды. Ол кезиуню ичинде Кязимни чыгъармачылыкъ иши халкъгъа белгили болуп ючюн кюрошгенди. Аны Жазыучуларыны союзуна членнге да кеси алгъан эди. Ол акъылманны Нальчикге келиуон кеп кере къурагъанды.

Аллай кюнледен биринде уа ол, суратчыны чакъырып, эки кере суратха алдыргъанды: алгъа Кязим, Керим эмда Къайсын, артда уа Кязим бир къауум жазыучу бла паркда. Аланы ол кечгюнчюлюкде окъуна, тюз да кесини кез гинжисинча, сакълагъанды. Аны хайырындан ала малкъар халкъгъа белгили болгъандыла.

1939 жылда Керим бла Къайсын, Кязимге «КЪМАССР-ни искусстволарыны сыйлы къуллукъчусу» деген ат берилгенде, аны чыгъармачылыгына аталгъан ингир къурайдыла. Кязимни «Мени сёзюм» деген китабын чыгъарыргъа да Отар улу болушханды. «Аны назмуларын айырып, китапха ал сёз да жазып, сураты бла бирге китап басмагъа келтирген эди. Ол а Кязимни саудлай дунягъа танытхан, жабышмакъ тагъына таянып, аз ышара, узакъгъа къарап тургъан сураты болгъанды», - деп эсгергенди жазыучу Залихханланы Жанакъайыт.

Малкъар халкъ ата журтуна къайтхандан сора Керим бла Къайсын Кязимни жашауу эм чыгъармачылыгы бла байламлы комиссия къурагъа керекди деп, сёзю бек къаты саладыла. Ол ишлерине Хутуйланы Ханафий да улуу болушлукъ этеди. Комиссияны хайыры бла 1959 жылда Кязимни «Сайлама» жыйымдыгы чыкъгъанды.

Дагъыда комиссияны оноуу бла, аны къабырын табып, ата журтуна кечюрюу бла байламлы иш башланады. Кязимни юйюрю - кызы бла жашы - ол заманда Къазахстанда жашай эдиле. Керим Шапийни эрттеден, малкъар халкъны Орта Азиягъа кечюрюгюнчю да таныгъаны себепли Къазахстанга кеси барырын дурус кереди.

Къазах ССР-ни Талды-Курган областыны Тельман атлы колхозуна Отар улу кеси бла бирге ВЛКСМ-ни обкомуну инструктору Эристаулары Алиини да элтеди. Аланы ары келгенлерини юсюнден Кязимни жашы Сагид былай халпар айтханды: "1958 жылда март айда Керим бла бирге Кязим хажини къабырына барабыз. Келебиз да, аны да жангыртабыз, Керим аны къолу бла сылап, жиялгъан да этеди. Алайда элден бир къауум адам жыйылады: эгечим Шапий, Кючменланы Ачан, Додуланы Таукъан, Солтанланы Саламгерий эм башхала.

Шапий Керимни келгенине бек къуанады. Кязимге дайым да къайгырып тургъаны, жазгъан затларын басмалар-

СУРАТДА: (онгдан солгъа) Кязим хажини къабырыны къатында Эристаулары Алиий, Кязимни жашы Сагид, Отарланы Керим, Кязимни кызы Шапий, Шауаланы Киштай.

гъа кюрошип, халкъгъа белгили этгени ючюн анга бек ыразы эди. Алай болса да, Керим Кязимни къабырын туугъан жерине элтирге керекбиз, анда анга сын таш салыныркъды, партияны обкомуну оноуу ма алайды, дегенинде, унамайды: «Ол динибизге да ушамагъан гоняхлы ишди. Кязим а дин ахлусу адам болгъанды. Ол дуня бар эсе, ол анга ыразы боллукъ туюлду.

Анам, къарындашларым, башха къаршы адамларыбыз да аны къатында асыралыдыла. Да сора Кязимни аладан айырып къалай къоярыкъсыз. Сен да, Къайсын да атама бек кеп игилик этгенсиз, сиз анга бир жаны бла да хата жетдирмезлигигизни билеме. Алай бу ишде мени ыразы этерик эсегиз, тиймегиз къабырына», - деп тилеген эди.

Ол кюн Керим бла Эристаулары Алиий Кязимни къабырыны къатында бир ненча сурат алдыргъан эдиле. Артаракъда уа Отар улу 1958 жылда 19-чу мартда акт жарашдырып, анга ол кюн къабырыны къатында болгъан адамагъа къол салдыргъан эди. Шапийни кез жашларыны хурметин этип, аны жүрек къыйынын да ангылап, Нальчикге къайтханлай, аны юсюнден Къайсыннга эмда башхалагъа билдирип, оноулашыргъа сёз берген эди. Сёзюне кертичи бола, Къазахстандан къайтхандан сора, Къайсын бла оноулашып: «Кязимни къабыры болгъан жерни сюргендиле, алайда къабырла жокъдула», - деп жазгъан эди кесини отчётунда.

Артда да, Шапий Азиядан кечюп келгенинде, Керим бла Къайсын кеп кюрошгендиле Кязимни къабырын бери кечюрейик деп. Алай ол: «Мен бу ишге ёлсем да кесими ыразылыгъымы берлик туюолме», - деп чыртда унамагъан эди.

Керим да, Къайсын да кеслерини устазларын асыры суйгенден, анга хурметлерни асыры улуу болгъандан аны туугъан жеринден кечюп кетген кюнден башлап ёлгюнчюнге дери къатындан кетмеген, ёле туруп да ахыр сёзюм, осуятын да айтхан къызыны ыразылыгы болмай ол ишни эталмагъандыла.

Аз сёзчюк ючюн окъуна адамны тюрге атынан кюйсюз эллинич жыллада Керим бла Къайсын ол ишде жигитлик этгендиле, деп арсарсыз айтыргъа боллукъду. Не десек да, Керим Къазахстанга партияны обкомуну оноуу бла баргъан эди.

Отар улу жашагъан къадамында кесин Кязимни сохтасына санагъанлай, анга баш ургъанлай тургъанды. Анга аны Кязимге атап иги кесек назму жазгъаны да шагъатлыкъ этеди: «Кязимни жууабы», «Кязимни эсгерюю», «Кязимни сыны», «Ингир аууз», «Кязимни сураты».

Сёзюм жашайды халкъны жүрегинде Ахшы умутлу жарыкъ чыракълай.

Халкъны къууанч кюнюнде, палах кюнюнде Тургъанды ол биргесине баргъанлай.

Ол сёз энтта барып, жол нёгер болуп Биргебизге, дайым къанат битдире.

Бу атала жери насыпдан толуп, Назму жашар таулу юйлеге кире, - деп жазгъанды Керим Азиядан кечюп келгенинен сора «Кязимни эсгерюю» деген назмусунда.

Кязимни къабыры табылгъаныны юсюнден акт, аны къатында алынган суратла да Отарланы Керимни юйюрю архивинде сакъланадыла. Мен Керимни китабын окуй кетгенде, аны Къазахстанга Кязимни къабырына баргъаныны юсюнден «Ингир аууз» деген назмусунда быллай тизгинлеге тюбегенме. Бу статьямы ма ала бла бошаргъа сёме:

Сен назму жаза тургъанлай, мени Уруш бораны кетген эди алып.
Талай жылдан а къайтып келдим бери, Къанатын окъ сындыргъан къушлай, арып.

Баргъан эдим ата къабырынача, Къазах аулагъында къум къабырынга.
Бюгюн а мен, таула къарларынача, Къарайма сени улуу къадамынга.

Ыспас

Халалжюрек къарындашым

Керимни атасы Сарымырза бла мени атам Мухаммат туугъан къарындашла эдиле. Аллаий бир жууукъ болгъаныбыз себепли бу эсге тюшюрююмде Керимни жашаууну, фахмусуну юслеринден кеп айта турмайма. Аны эртте жазылгъан «Туугъан жерим», «Аязчыкъ» деген эм башха назмуларына этилген жырлары бюгюн да суйюп айтадыла жырчыла. «По долинам и по взгорьям» деген белгили орус жырны биз 30-чу, 40-чы жыллада, орус тилде угъай, Керим кечюрюп, тау тилде суйюп жырлауучу эдик.

Гирхожанда, эрттеги иги тау адетдеча, Керимни атасыны юйю бла бизни юйюбюз бир арбазда эдиле. Аны себепли биз бек татлы жашагъанбыз. Менден онбеш жыл тамата Керим 1932 жылда Нальчикде окъуй эди. Бир жол ол жай солуну заманында элге келди да, мени, бешжыллыкъ сабийни, кесине нёгер этип, чабакъ тутаргъа биргесине элтеди. Таудан суку келген Гирхожан сууну бир жанындан бирси жанына ётерге тюшсе,

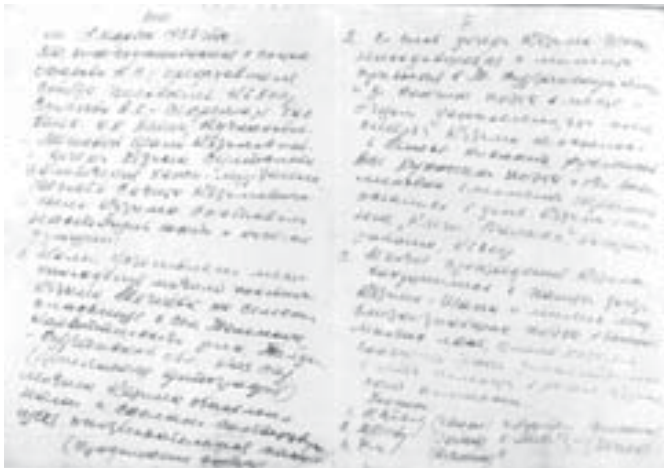
Керим, мени аркъасына миндирип, алай ётеди. Кюн узуну аны чабакъ тутууна сейринтип, къарагъанлай турдум. Болсада ингирге дери аны ыргагъына бир чабакъ да тюшмедди. Ингирликде Керим, бир абадан чабакъны тутуп, аны айры чыбыкъгъа илиндириди да, алып айлан деп, манга берди.

Керимни анасы Шахархан аз къуанмаз деп, юйге къайтыргъа ашыгъа эдим. Алай бир кесекден чабакъ, силкене келип, чыбыкчыкыны бир бутакъын къолумдан ычкындырды да, суугъа къутулуп кетди. Мен, тынгылаууну ийип, ичимден жарсыдым: «Сау кюнню айланып, энди уялмай юйге къалай барайыкъ?» - деген болмаса, Керим манга тырман этмегени мени бютюнда жарсыта эди. Андан эсе, урушуп, тырман этсе, келюм бир кесек тынчайырыкъ суна эдим.

Керимни халаллыгыны юсюнден дагъыда бир зат айттайым. 50-чи жыллада эгечлерим да, мен да къыргъыз элден биринде жашайбыз, Керим а - Фрунзеде. Бир кюн эки киеуом да, мени Керимге элтип, анга менден тарыкъдыла: «Исмайылгъа бир оноу эт, юй бийчеси башха миллетденди. Аны кююп, таулу тиширму алса иги эди», - дедиле киеуле. Керим а: «Бусагъатдагысындан а сабийи бармыды?» - деп сорду. «Бир кызычыгы барды, узакъ бармай, дагъыда бир сабийи табарыкъды къатыны», - дедиле. «Угъай, жанларым-келерим, бир сабийи бар эсе, энтта экинчисин сакълай эсе, мен аны къой деп Исмайылгъа айталлыкъ туюолме», - деди Керим. Алай бла мени юйюрюмю сакълагъан эди халалжюрек къарындашым.

ОТАРЛАНЫ Исмайыл,

филология илмуланы доктору.

Керим кеси къолу бла жарашдыргъан акт.

ТЕКУЛАНЫ Хауа.

Белгисиз шартланы ачыккылай

Отарланы Керимни 100-жылдык юбилейине хазырдана, этилген, жазылган ишледе да айтылганлай турулганды, жарсыуга, ол жашаудан кеткенден сора аны чыгармачылыгына хазна эс бурулмай кыалганы. Газетни позтге аталган номерини «Басма» деген рубрикасында Отар улугу жораланып чыккыган китапланы белгилейбиз.

Позтни 85-жылдыгына атап, профессор Т. Е. Эфендиева «Страницы жизни и творчества Керима Отарова» деген китапчыгы 1997 жылда басмаланганды («Эльбрус»). Анда автор позтни жашау эм чыгармачылык жолларыны юслеринден айтады. Чыгармачылык бла кюрешген адамны жашаууна бла жазганыларына энчи кыарар онг жоккыду. Бютюнча, Керимча, чынтты позт, гражданинни юсюнден сөз барса. Аны себепли Тамара Емельяновна да ол жол бла барады, китапчыкыга позтни юсюнден көп сейир шартланы жыйышдыра. Сөз ючюн, көпкеми билгенде Отар улуу суратлау иш бла кюрешенин,

театрга да жууук болганын. Китапта ол «жашырынлыккыла» да ачыладыла.

Экинчи кесегинде уа автор, позтни 30-чу жылдада жазып башлаган назмуларын тинтип, 60-чыга дери анализ этеди. Эфендиева дайым да Отар улуну И. Харбаровну, С. Виленскийни бла А. Заяцны орус тилге кечюрген назмуларындын юзюккени келтиреді, хар айтхан оюмун бегитре.

Сыйлы борчча санап

Отар улуну устазына санаган Мокьаланы Магомет да, аны 90-жылдыгына эсгериленин жыйып, статьялары, анга аталган назмулары да тийишдирип, «Керим» деген ахшы китап кыюуп кеткенди (2003 жыл. «Эльбрус»). Ол аны бла кесини сохта, позт, инсан борчун да толтурганды.

Мокья улуу китапха ал сөзю да кеси жазганды. Быллай изданианы дагыда ийи жаны – ала орус, малкыар тилледе да чыккыганлары себепли алыны окуучулары көп болды. Муну жарашдыра, Магомет Отар улуну ол кеси сау кыадарда анга аталган статьяларына да кыошуп байкыдырганды.

Сора Д. Бычковну бла В. Папинисни 1959 жылда окуна позтни Москвада басмаланган «Дороги» деген китабыны юсюнден оюмлары да билебиз. Дагыда литературага Керим бла бирге келген кыбартылы жазычулары эсгерилери, нөгерлерини юсюнден айтханлары да алыны

заманларына кыайтарадыла.

Төппеланы Алимни, хар замандача, бай келлю жазылган статьясы, Маммеланы Ибрагимни эсгеруу, эки кыарындашдан тууган Отарланы Исмайылдын ыспас сөзю, башхала да Керимге позтге, адамга, жамаут кыулукчугуна окуучуну кезлерин ачадыла.

«Керим» деген китапта анга жораланган назмулга не уллу жазычу да суккланырыккыды. Бютюнлюкде аты белгили болуп, Кыарачайда, Малкыарда да Отар улугу тизгинлерин атамай кыоймаганды бир жазычу да. Ала бары да жыйылгандыла мында, аны сыйын бютюнда кеторе.

Позтни атын сагына, дайым да «жигит», «жигит поэзия» деген сөзлөге тубейбиз. Ала аны назмуларыны юсюнден айтыла эселе, сөзсюз, былайда Керимни 1955 жылда кырал башчылага жазган кыагытын да сагырмай жарамас. Ол да киргенди «Керим» деген китапха.

Бай хазнага - тийишли магъана

Май айда СКГИИ-де Отарланы Керимни 100-жылдыгына аталган илму-теориялы конференция бардырылганды. Анда эшитдирилген докладда «... Капли крови моей и следы моих ног» деген китапха киргенди. Ол М. бла В. Котлярлованы «Полиграфсервис и Т» китап басмаларында чыккыганды

(2012 жыл).

Мында өзек доклад профессорла Эфендиланы Салихни бла Тамараныдыла. Андан сора, белгиле алимле Наталья Смирнова, Алафаланы Алим, Орусбийланы Фатима, позт Беппайланы Муталип, жаш илмучула да, позтни кенг чыгармачылыгыны бир жанын алып, аны тинтедиле.

Аланы санында Керимни энчи китапларына багъа берген материалланы (Жангоразланы Л., Шауаланы И., Атмырзаланы Ф.), малкыар позтни бла кыабарты литературада байламлыккыны да окуйбуз. Терекни сыфаты Отар улуну чыгармачылыгында, уруш жылдада жазылган лирикасын тинтүү, дагыда, башха темаланы алып, авторла мында өз оюмларын билдиредиле.

Конференцияда мындан ары Отар улуну бизге кыюуп кеткен бай хазнасына тынгылы эс бурулур деген оюм белгиленгенлей турулган эди, аны юсюнден чыгъа турган китап, литературовед ишле, докладла да анга уллу себеплик этерле деп ышанабыз.

Сөзсюз, позтни жарык, жарсыуу да кыадарыны, аны кыаламыны кючю кыалай тюрлю кыата баргъаныны юсюнден билерге сыйкенинге Толгъурланы Зейтуну бла Хулчаланы Мариямны «Поэзия Керима Отарова» («Эльбрус», 2012 жыл) деген китаптары уллу болушлук этериди. Авторла, аны жашау жолундан башлап, хронологияны бузмай, аны чыгармачылыгын да энчи башлагъа бөлүп, тийишли

лакъланда айланган позт ол келтирген кыйынлыккылары, ачдан кыйналган сабийлени, беллеринден юзюлоп жатхан терекчилени кыргенинде, аны поэзия тили байыгып, анга белгиле, метафорала киргенлери. Ол энди хар неге да жютю кыарайды, сабырды, жюрегинде болганыны айтыр ючюн, суратлау амалла излейди. Юлгоге «Танг аласында» деген назмусу келтириледи.

Илмузга тынгылы кыошумчулук

анализ этгенди. Бир илму ише уллу жазыучуну хар жанындан да кыргюзторге онг болмагъаныча, манга да тынч туйюлдю кысыха материалда анга ол кезден кыарарга. Алай китап керимоведенияга уллу кыошумчулук этгенин, тынгылы кесамат сөз айтылганы уа хакды. Алимле, Керим литературага келгенинде орус литературада болгъан тйреледен башлап, кыошну халккыны поэзиялары бла да тенгешдирип, аны башхалага ушаган шартларын айтып, ол кесини энчи жолун, хатын излегенин, аны тапханын, дайым ёсюп барганын да толлу ачыккылайдыла.

Отар улу поэзияга Октябрь революциядан сора келгени себепли, сөзсюз, ол да, жангы жашауга жакъ басып, назмуларында анга махтау бергенди. Бизде аты айтылган жазыучуну чыгармаларында кыарысуз жерлерин белгилеген тйре хазна болмагъанды. Зейтуну бла Мариям, бу адетни бузуу, алим кезден тинтедиле позтни биринчи жылдада назмулары. Аны бла бирге ала, белгили орус поэтни В. Маяковскийни юлгоге келтирип, малкыарлы, кыабартылы назмучула да анга ушарга кюрешгенлерин, алыкха энчи жолларын табалмагъанларын, лозунлгага ушатып, назмуларын алай тизгенлерин айтадыла.

Николай Тихоновну: «Алай ёмюрде жашап, жазгъан да – болмагъагу уллу ишди. Алай, сиз билсегиз эди кыалай кыйынды аллай жылдада жазгъан», - деген сөзлерин да керекли жерде эсгерип, жигитлерини энди кыата башлагъан кыаламын энчи этмейдиле. Бютюн ала, аны дайым да башхала бла тенгешдирип, онглу жерлерин ачыккыларга итинедиле.

Сөз ючюн, 1930 жылдада лирикага эс бурулмай, ол революциялы жанрга саланмай турулганында, Отар улу, малкыарлы позтледен биринчи болуп, жоруккыны бузуп, аны айнытханын белгилейдиле алимле. Малкыар поэзияга алай бла «биз» дегени орунуна «мен» киргенди, дейдиле.

Китапны ючюнчю кесегинде авторла эслерин Керимни тилине бурадыла. Отар улу лозунлгага ушаган тилден литература тилге кече барганын, ол артык да Улуу Ата журт урушуну кыларында (1942 – 1943 жылла) жазылган назмуларында сезилгенин ачыккылайдыла. Сейир туйюлмюдю, уруш ау-

Отарланы Керим да аладан бири болуп.

Поэзияда уллу кыйынлыккыны, артыккыны белги бла кыргюзтген ахшы тйреди. Малкыарлы позт бу жаны бла да уста болганын «Поэзия Керима Отарова» деген китапны авторлары толлу ачыккылайдыла. Былайда аны «Кыарылгъашчык уя ишлейди» (1942 жыл) деген назмусун юлгоге келтирирге боллуккыду.

Ала «кыарылгъач уя» не да «жаз башы» деген сөзледе позт солдатны жюрегин юсюнден узакъда болганы себепли мудахлыккы бла хорламга толлу ийнануу алганынын толлу кыргюзтгенди, деп санайдыла. Дайым да позтни тизгинлеринде ахшы умутла, жангы жашауга ийнануу, жюрек кыйын бла байламлы болганын да ачыккылаялгандыла авторла.

Былайда позт артыккы да кып хайырланган белгини – жолну – сагынымай болмай бек. Аны юсюнден да барды Толгъур улуну бла Мариямны энчи оюмлары. Хазна кыалай, хар экинчи назмусунда сагынылган сөз, алыны оюмларына кере, жашауу тохтамай, барып турганын ачыккылагъан, аны битвеу чыгармачылыгы бла ётген белгиди. Ол, назмудан назмузга кере, хар жолдан жангы затны кыргюзтеди. Алимле андан ары Отар улуну чыгармаларында кюнню да уллу жер алганын, аны керти магъанасын да ачыккы этедиле.

Китапны авторлары, позтни 1950-1960 жылдада жазганыларында бютюнда теренликни, белгилери кючю болганынын чертип, ол артыккыда «Раздумья» деген китабында (1958 жыл) эсленгенин жаздыла. Аны сагышлары, оюмлары туугъан жерлерине кыайтханлары бла байламдыла, кыуанчылдыла. Ары дери кыроуп, эшитип тургана затларында жангы шартланы эселе, сезе белгиленген белгилейдиле. Позт дайым да Туугъан журтуну, ахшы жашау келтирир ючюн кюрешген жигит адамланы юслеринден айтады деп, алимле юлгоге «Мени эрттен жулдузум» деген назму китабын келтиредиле.

Керим чыгармачылыгында фольклорну хайырланганы белгилди. Аны бла байламлы китапта энчи баш барды - «Мифология в лирике К. Отарова». Сөзсюз, аны литература дуниясында аны да магъанасы уллуду.

Баям, поэтни чыгармачылыгында элегия жанр да аслам жерни алганы жангылыккы туйюлдю. Муну юсюнден да Толгъурланы Зейтуну бла Хулчаланы Мариямны оюмлары сейирдиле. «Барына да сюд этерик – тозлюкдю, огурусжушкы туйюлдю жашауну элген, жашауда кып тюрлю ишле тубейдиле, алай ала кете барадыла – бу оюму айтадыла Отарланы Керимни элегиялары», - деп бошайдыла бу башны алимле.

Позтге аталган конференцияда айтылган эди энди аны бизге кыюуп кетген хазнасына башха кезден кыараллыгы, деп. Ол ише, мени оюмуна кере, «Поэзия Керима Отарова» деген китапны магъанасы да уллу боллугу баямды.

САРАКПЛАНЫ АСИЯТ.

Сейир материалла жыйышдырыладыла

Баям, Отарланы Керимни юбилейине жораланган иш-леге биз тири да кытышырык болмаз эдик, Москвадан кызы Римма сөлөшүп, атасына аталган китап чыгарайык дегени айтмаса. Анга поэти жашау жолу, чыгармалары, орус тилге көчүрүлгөн назмулары, аны жазганларыны юсюндөн илму ишле да кирликтиле.

Жангы басмаланырык китапха поэтле Беппайланы Муталип бля Георгий Яропольский малкыар тилден орус тилге көчүрүлгөн назмула да кирликтиле, алада Отар улууну сезон башха миллетли окыучу да эшиттирикти.

Миллет библиотекеда ишле-ген Махийланы Азиза уа Керимни чыгармаларын хазна кыалмай толу библиографиясын хазырлаганды. Анга поэтни малкыар, орус тилдеде жазганлары, аланы юслеринден материалла киредиле. Поэтни таныган адамла бля тнобөшиле да башлангандыла.

Отар улу, миллеттерине кыарамай, жаш жазычуларыны барына да көз-кыулак болуп турганды. Аланы китапларыны чыгарларына да себеплик этгенди. Ол иги билгенди сезюно кючюн, аны адамны бек таша сезимлерине жетгенин, поэте окыучуну ариу сезюно керек болганын да.

Керим шүөхлүкчү тутта билген, көзлериинде мудахлык көрүнгөнине көл этдирген, болушурга суйген адам эди. Ол кимни кыйынлыктын да ангылаган киши эди, кеси да жашауда тынч жол бля бармагыны себепли. Поэт бошдан айтмаганды бу сезлени:

*О, жизнь моя! Твой солнечный зенит
Пришёл на войну, разлуки, раны.
О, календарь! Как старый тополь мой,
Роняешь листья жёлтые к порогу!*

Отарланы Керимни огурлу-лугу табийгатына адам улугга сактыгына, ол не заманда да ахшы умутла бля жашагына да бурдурады эсин:

*Чтобы нас не убили печали,
Нам дано обо всём забывать.
И утешаются сироты, вдовы,
А из тьмы появляется свет.*

Ол не заманда да жашаууну кыураган адамланы жанлы эди, хар кюнубюзно жарык, жангы этерге юрөшгөнле эдиле ол суйгенле, жашаууну иги жанына айландырырга изле-генле жанлы эди поэт. Ол кыачан да жаз башын келтирирге итингенди, төгерегиндегилен сансыз болмазга чакыра:

*«Балкария ждёт. Она знает,
Что вы ей могли бы помочь...»
«Сёзле бюртюккө кибикидиле», - деп жазганды жашаудан замансыз кетген жазычу Бабаланы Сюлемен. Сёз бербез ашыкмазга. Сёз бербез окыучуга битеу билген, жыйган материалны жетдирирге, аны юсюндөн оюмларыбызны айттырга да.*

Мария бля Виктор
КОТЛЯРОВА.

Отарланы Керим малкыар адабиятка, белгилесича, отузуучу жыллада келгенди. Фольклоргоа суймеклиги аны чыгармачылыгыны кыайсын сезиунде да сел болмаганды. Тууган эли Гирхожанда айтылган жырла, жомакыла, назмула, нарт таурухла, нарт сёзле анга хар заманда жашаууну кыйын жолларына нёгер болгандыла, поэзиясына синггенди.

Бек башы уа - уасталык этгенди. Керимни биринчи назмулары окуна малкыар поэзияга фахмулу поэт келгенин көргөзгөндиле. Аны жаш назмучуладан

жырла болуп кыалгандыла. Алай баш жерни уа аны ол жыллада жазган эпикалы чыгармалары аладыла. «Эл», «Кавказ асырайды таурухла», «Партизан кыабырла» деген поэмалары, малкыар халкыны эртеги жашаууну, кыйын кыадаарын, Октябрь бля келген умутларын ачыккылай, лирика ауазыно юсо бля таулуну дунияга көз кыарамын, жарык келлюлююн көргөзгөндиле. Плакатлык, акыл юйрети, ат башындан сөлөшү дегенча затла поэзиясындан керу эдиле.

Урушну сезиунде жазылган лирикасы малкыар адабият-

хорламга дери юрөширге, Азретча жигитлени дертлерин алырга чакырганды.

Урушдан сора лирикасында Керимни жашауга кыара-мыны байлыгынын аны жолну юсюндөн философиясы кенг, сабыр ауаз бля халкыны кыада-рыча бергенинде керебил. Поэт алай «Жолучу бля жол», «Тау жолчук», «Солдат урушдан келеди», «Кюнчыгышка кетип бара», «Ингир жолда», «Уруш жол», «Кечеги жол», дагыда көп назмуларында, «Жолла» деген поэмасында да жазганды. Жол-ланы сыфатлары кыурала туруп,

Нарт сёзлеча окыулган тизгинле

айырмалы этген анда философия оюмуну теренлиги эди, назмууну жангы формаларын излегени, насыятат мулмуларыны да азырак тнобегенери.

Ол да жазганды Октябрь келтирген демонгили жамаут тюрленулини юслеринден. Алай ала аны назмуларында кыураак сёзле бля угый, суратлау амал-ланы кючлери бля берилгенди. Биз ол ышанланы поэти «Чыпчыкчык жырлайды» деген бек алгач жазылган назмуларындан биринде да керебил.

Андан сора да, табийгатыны Асуратлауда Отарланы Керим бирси поэттенд эсе онгул болганын көрүнеди. Аны малкыар тауланы, чегет сыртланы, тау жайлыккыны суратлаган назмулары - «Тау аязы шох урады», «Жылы желчик», «Кыар суула», «Чыпчыкчык жырлайды», «Жай эртени», «Жайлыккыда» - бюгюнүкө да малкыар поэзияны бек улуг жетишим-леринден бирине саналадыла. Назмучуланы көбюсю ол кезиуде кеслерини табийгатына жораланган тизгинлеринде адам аны кыалай бойсундурганын айтмай кетмеген эселе, Керимни поэзия дуниясында ол зат хазна жоккыду.

Ол, табийгатыны жумушак, сак кыарамы бля суратлай, аны адамла бля бирлигин, аланы бир бирден айырып кюч болмагыны ачыккыларга итинеди. Сёз ючюн, «Тау эзен» деген назмусунда Керим былай айтады:

Кыуанчык юдгөргөндү жаз, Хар кимни кыоора ишге. Жашил гуу ичиргенди жаз Онгнан кыатап кырттишге.

Поэт, кесини кючюн кыара сёзде сыйай, «Школну тууганы», «Тудула», «Кыолан бузоучкы» деген халпарларын, «Андреев аты колхоз» деген очеркин жазды. Ала да, Хочуланы Салихи, Гуртуланы Бертни халпарлары да малкыар прозаны бек алгач жазылган чыгармалары эдиле. Керимни «Стихле бля жырла» деген ат бля чыккыган биринчи китабына кирген назмулары көбюсю китапта чыккыгынын, халкы

да энчи жерни алады. Аны кючю-көзбаусу ауазы кыалны душманга кыажу суюлген халкыга тауеллик берип турганды. Жарсыуга, Керимни уруш лирикасы башха тиллеге көчүрүлмөгени себепли ол Шимал Кавказыны поэзиясында алыкка иги белгиле туюлдо.

Урушда адамны жазыуу, жолу, этпорлюго, кыатылыгы Керимни назмуларыны баш темала-рыдыла. Поэтни философия көз кыарамы, инсанлык тынгысызлыгы, мудахлыкы, хорламга ийнануу аланы тутурукларыдыла. «Ак чайкала», «Кече тенгиз жагда», «Чалгычы солдат», «Кюйген жер», «Ак кыайчык», «Кимни сакылай болур?», «Бюгюн а сиде», «Эменин топ ок юзгенди», «Урушну бир суратчыгы» дегенча назмуларында поэт тууган жерге суймеклигин табийгатыны суратлауно юсо бля көргөзгөдди, бу аламат дунияга уруш ненча торлю палах келтиргенин, аны кюйсозлюгон ачыккылайды.

Урушха налат берилгени бля бирге Отар улууну назмуларында хорламга ийнануулук да бек кючлюдо. «Балли чакыганда» деген назмула уруш ачылыгы да, поэти хорламга ийнануу да биргедиле.

1942 жылда, кызауатны эм умут юздюргөн кючлөрдө жазылган назмусунда поэт Хорламны уллу кюно балли чакыганда, майда болуугун кыалай тюз билгени да сейриди! Баям, поэт урушну ачылыгынын кеси алай сынамааса, кыйынлык, азап аны юрөги бля этмеселе, аллай уллу кючлери болган, терен магганалы назмулары жазмаз эди.

Ол жыллада Керим кесини тенглеринден келле кызауатда өлгенлерин эшитеди. Аны кыалам кыарындашлары, нёгерлери: Хочуланы Салих, Геляланы Рамазан, Будаиланы Азрет душманны кыолундан жоюлгандыла. Ахыргыны юсюндөн ол жазган назму, «Социалист Кыабарты-Малкыар» газетде басмаланып, халкыны

Солдан онгнга: Хатуга Бербеков, Семён Липкин, Кэулийланы Кыайсын эм Отарланы Керим.

аны лирика дуниясына «жылла» да киредиле. Буюч зат адам, жолла, жылла - диалектика бирлики, жашау кенглики, кыйырычеги болмаган табийгатыны, адам улуну алгач барыуун көргөзгөндиле.

Алтмышынчы жылла Отарланы Керимни чыгармачылык ишинде уллу жетишим-лери заманы эди. Аны көп китабы басмаланганды, бир-бир назмуларыны хар тизгини да, нарт сёзлеча окыулуп, адамны сезимин, акылын торлю-торлю затлагга жангы көздөн кыарарча этедиле. Композиторла аны көп назмусуна мактам саладыла. Аланы асламысы халк жырыла тенг болганлары да поэти уллу фахмусуну белгисиди.

Юлголе, «Аязчык» деген жыры селерин Керим жазганын бусагытта көпле биле да болмаза. Жашаууну ахыр жылларында Керим чамла, масхарала да жазганды. Адамны этген иши, ниети, айтхан сёзю да бирге келиширге кергеи ол тукум назмулары баш шартларыдыла.

Айтханыбызча, поэти чыгармалары орус тилге аз көчүрүлгөндиле. Көчүрүлмөгөндө болган магганага толу келиш-мейдиле. Ол иш тюзетилерге керекди. Аны бля бирге аны окыучулага алыкка белгилесиз турган чыгармаларын да басмалар заман болганды.

«Сылна» деген китабында поэт: *Балли, булутча, чакыганды,
Жангы жазымы башлай,* - деп жазганды, биягы жаз башы суратлай.

Отарланы Керим хар жаз башы сайын биргебизге жолгач чыгады. Жылла аны юрөккө нюрюн, ахшы умутларын, адамлыгынын, жумушак ауазын, сабыр сезюн бютюн ачыккы, бютюн жууук этедиле бизге.

БИТТИРЛАНЫ Тамара,
филология илмулары доктору.

Сейирсиниу

Кишиликни ауазы

Керти поэзия, бешик жырча, Кериян жулдузча, узакъ ёмюрлюдю. Аны жашаулугу халкыны жюрегине жуу-уклуугунда, кесаматлыгындады. Хар заманда жаны -тюзлюк, къанатлары уа - кишилик бла огурулдук болгъан бийик поэзияны устасы эди Керим...

Халкыны азатлыгы ючюн кюрешген жигит абрек къаягъа жазгъан сёзле, къыйынлыкны ачы чайырын кеп чайнагъан аппаланы туудукларына аманатлары, осуятларыча, эшитиледиле:

*Мен ишексиз билеме туугъан жеримни,
Бирде чыгып, жарыкъ кюн*

*жарытырын.
Жашамадым эсе ары дери мен,
Анга къууаныргъа къалады жырым.
Анда азатлык урушха къобарла
Эркинлик къосеген халкылары бары.
Ала насып юлюшлерин табарла,
Къууанчы бола, адамла къадаары...*

Ехтем жуугутур да, къуш да, бир къаяда жашагъанча, тау тарлада жаз бла къыш къазанлашып жашайдыла. Ол шартны эрте ангылагъан поэт, ташны, терекни жырларын биле, назму сёзю бла суху сууланы, къяаланы тиллендире келгенди:

*Жагъада къыз мудах олтура эди,
Ол шорхагъа къарап тура эди.
Алайлай суу ачы хапар келтирди! -
Къыз шорхада... нананы бёркюн*

кердю.

Ол туугъан жеринден узакъгъа - уруш тюзлерине атланганында, халкъгъа келген къыйынлык аланы юслерин басып тургъанча, эллиле, ахлула бла бирге Бахсанни бийик къаялары да мудах ашыргъандыла аны.

Халкыны азатлыгы, насыбы ючюн къызыу сөрмешлеге кире, кесини жашауун жангъан отдан сюню бурнунда чыгъара, поэт бетден-бетге ёлмю бла кеп кере тюбешгенди:

*Билмей тургъанлай, душманны
топ огъу
Тийип, топуракъны ёрге сюейди.
Ол жерге тюшеди, шо бузча агъып,
Жюрек: «Ах, жаралы жаз башы,
-дейди.*

Урушладан биринде, ауур жаралы болуп, поэт госпитальгъа тюшеди. Отча, кюйдюрген жараны ачыуун кеси сынагъан аскерчи бирси жарлыланы къыйынлыкларын да толу ангылайды:

*Сокъур термиледи кюн жарыгын бир
кёрюрге,
Бутсуз а - тау башына чыгъаргъа.
Тилсиз термилгенлей турады
"Сюнгеним" дерге,
Сангырау а - жыргъа тынгыларгъа.*

Туугъан жеринден айырылынуу ачылыгын да сынагъанды поэт. Халкыбызны закый жырчысы, ата юйюнден узакълада айлана, дунияда Бахсан

Солдан онгга: Александр Борода, Отарланы Керим, Зубер Тхагазитов эм Валентин Кузьмин.

тары болгъанына къууанганды. Кеп кере тюшонде кёрюп туруучу туугъан жерин тюшонде жангыдан кёргенде уа, тансыкълык къарамаи бла аны сууун, ташларын да, топурагъын, кырдыгын да ийнакълай, Бахсан череги бла ушакъ этеди:

*Бахсан суу алай шыбырдайды манга
«Анамы ауазымыды?» - дейме мен.
Келмейин кеп тургъаным ючюн андан,
Анамданча, кечгинлик тилейме мен.*

Хар заманда аны къадаары халкъбызны къадаары бла къаты байламлыкда эди. Адамлык, огурулдук, таукеллик, халаллык аны поэзиясыны

кючю болгъанлай къаладыла. Бирси халкъладача, малкъар халкыны уллу поэтлери поэзия къошубузуны ышанглы чигинилеридиле. Аланы бек ахшыларындан эди Керим - малкъар, орус тилде да кеп назму китаби чыкъгъан поэт. Къамагъа, къылычча къарасауут салычу накышчылай, сёзлени жашырын магъаналарын, ариулукларын ача, поэзияда алай ишлей эди бизни Керим.

Магомет МОКЪА,
Къабарты-Малкъарны, Къарачай-Черкесни да халкъ назмуучу.
2002 жыл.

ЭСГЕРИУ

Бетинден нюр тегюлген

Керимни кабинетине биринчи кере уялып, тартынып, къалай киргеним эсимдеди. Бююнлюкде къайсы президентни кабинетине да алай тартынып киши да кире болмаз. «Жазыучула союзу» деген алай бош эшитилмей эди. Анга башчылык этген а - бютюдю. Жазыучула союзууу таматасы бла танышхан гитче намыс кёрюнемей эди манга. Шёндю аны ангыларгъа къыйынды.

Ол заманда Керим жаш адам эди. Аныча жашла уа, андан алаша къулуклада ишлегенле окуёна, кеслерин уллусунуп, ауазларын кётюрюп, базгын сёлеше эдиле. Къулуккъгъа, къулуккъгъа табыныуу заманы эди да, ол адетни киши терсге санамагъанды. Баям, мен да Керимден уллусунуу сакълай болур эдим ансы, анда аллай зат болмагъаны сейир этдирген эди. Аны кабинетинде кеси бла бирге Шахмырзаланы Саид, Будайланы Азрет, Этезаланы Омар олтура эдиле.

Аланы атларын ары дери да эшитешите тургъан эдим, кеслерин а ол кюн

таныгъанма. Жарыкъ адам эди Азрет. Ол не эсе да бир затла айтып, ала да анга кюле тура эдиле. Манга сабыр сёлешип, Керим абызырагъанымы къол бла алып атханча этип кюйдю. Аны хар ким бла сёлешгени, кесин жюрютгени да алай эди. Ол а артада кесин алай юрретген, жалгъан адети угъай, анасыны сютю бла бирге берилген адамлыгы эди, адеплилиги.

Жангы жаза башлагъанлагъа Керим бек сакъ эди. Аланы искилтин этмей, жазыу ишге жюреклерин суутупт къыймай, не къярыусузун да жапсарып, кел этдире биле эди. Адамны кесине алай тартханы себепли мен аны ишлеген жерине терк-терк бара башладым.

Бир жол, аллай кюлнени биринде, аны кабинетинде олтуруп, эркин, жарыкъ сёлеше тургъан бир тамата кишини кёрдюм. Ол тамата бла бютюдю ариу, бютюдю сабыр сёлеше эди Керим. Адепли жаш атасы бла сёлешгенча. Мен да, билгенимча, адепли болургъа кюрешип, саламлашдым. Керим а, манга сейир этгенча къарап:

Отарланы Керим 1930 жыллада.

- Сен Кязим хажини танымдыгмы? Бу олду, - деди, мени асыры учхара саламлашханнга санап.

Мен жангыдан табыракъ саламлашдым, уяла, буюгъа.

Кязимни юсюнден Керим кеп айтыучу эди. Аны себепли Кязимни кёрюрге, таныргъа излеп тургъанма. Кёргенимде уа - учхара саламлашханым ючюн абызырадым. «Ол айтхылыкъ Кязим быллай бош къартчыкъмыды?» - деген акъылдан да къуру туйюл эдим. Былай къарагъанда, ол, кертиси бла да, алай айтырча эди. Кязим, абызырагъанымы кёрюп:

- Кимляданса, кимни жашыса? - деп сорду, жарыкъ ышара. Анга, мажарып, жууап къайтаргынчы, мен айтырыкны барын да артыгы бла айтып, Керим ишими женгил этди.

Андан сора аланы ушакъларына къатышмадым. Кязим мени кёз аллымда, тюрленип, ёсоп баргъанча кёрюне эди. Аны биргесине Керим да. Бир ауукъ замандан а аскерге чакъырылдым, сора

- уруш, кёчгюнчюлюк. Арта Керимге 1946 жыл Къыргызстанда, Фрунзеде тюбегенме. Мен ол жыл урушдан къайтып, комендантны темир дефтерине тюшгюнчю, жууукъну-ахлуну кёрюп къайтыргъа Жалал-Абаддан Фрунзе жанына келеме да, Керимни Фрунзе шахарда фабриканы кадрла бёлюмюнде ишлегенин эшитеме.

Излей барып, ишлеген жеринде табама аны. Ол, мени кёргенлей, къууанып: «Аллахха шукур, энтта бир адамыбыз сау къайтханды!» - деп, жарыкъ тюбеди. Жюрекни такъыр этерча да бир къауум зат айтды. Аны бир буту кетип тургъанын да кёрдюм. Алай ол, къыйынлыкъгъа хорлатмай, бюгюлмей, сынмай тура эди. Къайсынында анда болгъанын, Жазыучула союзунда ишлегенин айтып, Керим мени анга да тюберча этди.

Кёчгюнчюлюкню юсюнден айта: «Бир тюрлениу болмай, былай туруп туруу амалы жокъду», - дей эди. Артада, тюрлениу болуп, комендантладан къулгъанлай, эркинликни да сакъламай, туугъан жерибизге бек алгъа къайтхандан бири Керим эди. Ол заманда алай келгенлени чотха алыу жокъ эди, иш да бермей эдиле.

Керимни уа, къалай эсе да, Книготоргуну директоруну къуллугуна салгъан эдиле. Отар улуну гитче кабинетчи хар заманда адамдан толуп туруучу эди. Аныча, ашыгып келген таулу интеллигенция аны кабинетинде ушакъ-кенгеш эте эди. Ол кесин да прописканы артыкъ излемеген ишге ишсиз таулулары жарашдырыргъа кюрешгенди. Малкъар халкъ да законнга кирип, барыбызгъа да эркинлик берилгенден сора «Шуёхлукъ» альманахны редакциясын къурап, анга башчылыкъ этип тургъанды Керим. Анда ол, алгынча, сабыр сёлеше, миллет литературагъа къатышхан адамланы аны тегерегинде бирикдиргенди...

МАММЕЛАНЫ Ибрагим,
КъМР-ни сыйлы артисти.
2002 жыл.

Жаш жазыучулары семинарларында. Отарланы Керим сол жанындан биринчи. 1972 жыл.

Туудукълары

Хунер тёлүден тёлүге ёте

Отарланы Керими факмусу, поэзиядан сора да, сурат ишлерге жетгенин биз бу газетден кёребиз. Аны туудугу, Римманы кызы Вероника, жашгыгына да кырамай, дизайнерлик искусствода атын битеу дунягаша айтдырганды. Аны юсюнден материалла Интернетде, «Эльбрусоид» эм «Бизнес и общество» журналлада да басмалангандыла. Аладан экиси бла «Заман» газетни окыуучуларын да шаггырей этерге сюебиз. Аланы орус тилде беребиз.

«BALKARIA» покорила Милан и Москву

В Москве на Mercedes-Benz Fashion Week Pussia 25 марта 2012 года при полном аншлаге прошел показ коллекции сезона осень-зима 2012-2013 «Balkaria» нашей молодой соотечественницы Вероники Башаратьян. Свою коллекцию она посвятила 100-летию юбилею своего деда - народного поэта Кабардино-Балкарии, любимого автора нескольких поколений в Карачае и Балкарии - великого Керима Отарова.

Специальный гость - популярная итальянская киноактриса Орнелла Мути - на показе была в наряде из прошлой коллекции от BASHARATYAN Y.

В коллекцию входит 25 образов, для создания которых использовались тонкая шерсть, кашемир, шелк и органза. Стоит отметить, что в коллекции BASHARATYAN Y пленяет натуральность: преобладают мягкие пастельные оттенки бежевого, кремового, серебряного, серого, коричневого и синего цветов. Женское доминирование подчеркнуто формой плечевого кроя, стойкой-воротником, застежками пальто, укороченным лиджаком. Но женщина нежна, и ее душа прозрачна, как горный родник. Отсюда - прозрачный пластик, ручное плетение юбок.

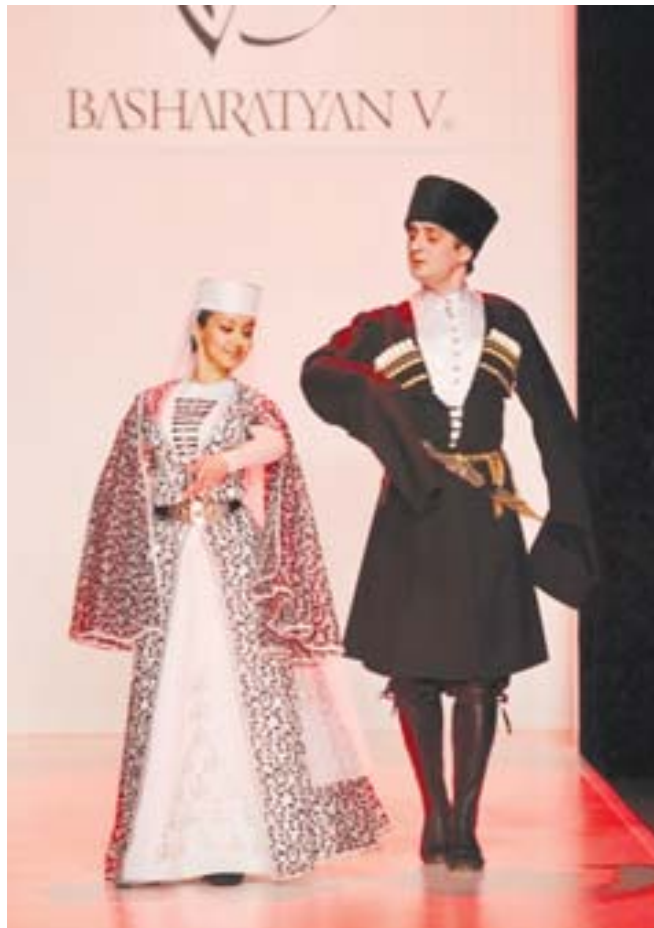
Красивая серебряная вышивка, наряду с застежками, пуговицами и

лентами, производится вручную в Кабардино-Балкарии и представляет собой настоящую репродукцию древних узоров. Принты на серебристой органзе также вдохновлены традиционными картинами Балкарии, которые прошли компьютерную обработку для создания уникального эффекта оптической иллюзии.

В своей коллекции дизайнер демонстрирует новый взгляд на современную женщину: «Важно раскрыть языком одежды новый тренд времени: на первый план выходит женское доминирование, обаяние современной женщины состоит в ее уверенности. В ней есть и внутренний стержень, и магнит, который притягивает взоры окружающих».

Этот важнейший модный тренд нашел воплощение в осенне-зимней коллекции женской одежды под названием «Balkaria». Основной акцент был сделан на том, чтобы воспроизвести образ балкарского женского костюма в современном стиле. «Мир наполнен различными традициями, а мы порой проживаем свою жизнь, даже не замечая их. Мне хочется показать, как древнее наследие может найти свое отражение в современном образе и при этом быть очень модным!» - говорит креативный директор марки BASHARATYAN Y Вероника Башаратьян.

Ранее показ «Balkaria» с огромным успехом состоялся на Неделе моды в Милане. Коллекцию высоко оценили западные критики, признав ее «глотком свежего воздуха в модной индустрии».

Малкърлыланы миллет кийимлерин да кёргюзтгендילה.

Вероника Башаратьян коллекциясын кёргюзтгенден сора.

Биографическая справка

Вероника Башаратьян родилась в Москве в интернациональной (балкарско-армянской) семье. С отличием окончила экономический факультет МГУ. В 20-летнем возрасте уехала в Англию. Поступила в известный колледж искусств Central Saint Martins, потом получила диплом бакалавра отделения Surface Textiles for Fashion в Londoh College of Fashion. Достигнуть более широкого понимания моды Веронике помогла также учеба в Istituto Marangoni (Милан), стажировка у российского дизайнера женской одежды Натальи Дригант и работа консультантом-имиджмейкером в Ralph Lauren (Лондон).

В октябре 2011 года в рамках фестиваля «Бархатные сезоны» (Сочи) состоялся ее дебют в России. Свою премию за победу в номинации «Дебют» в размере 300 тыс. рублей дизайнер передала оргкомитету фестиваля творчества детей-инвалидов «Хрустальный петушок», который тоже состоялся в Сочи в ноябре.

За свою первую серьезную коллекцию «Surreal Hidden Beauty» - Весна - Лето/2012 Вероника была удостоена премии «Золотое Веретено» от Российской академии моды. В ноябре прошлого года Вероника представила ее на подиуме Mercedes-Benz Fashion Week Pussia в рамках отдельного показа.

«Эльбрусоид» журналдан.

Свежий воздух моды

Показ новой коллекции молодого британского дизайнера Вероники Башаратьян, состоявшийся в рамках недели высокой моды Mercedes-Benz Fashion Week в Москве в марте этого года, привлек к себе особое внимание прессы и зрителей. И не только потому, что на нем присутствовала специально прилетевшая из Милана Орнелла Мути. Год назад первую коллекцию Вероники Башаратьян критики назвали «глотком свежего воздуха в модной индустрии».

- Вероника, в качестве музыкального сопровождения для показа вашей первой коллекции в 2011 году вы выбрали мелодию из саундтрека к старому мексиканскому сериалу «Моя вторая мама». Наверное, это не случайность?

- Я посмотрела этот сериал, когда мне было 7 лет. С тех пор и мечтала стать дизайнером, как его главная героиня Даниэла. Мне очень нравилось, как она рисует свои модели. Сама я рисовать тогда еще совершенно не умела. Так что эта музыка - дань памяти фильму, с которого для меня все началось.

- Она интересно срифмовалась с самой коллекцией, которая, по-моему, располагается где-то на границе между модой и художественным произведением. Вы использовали персидские мотивы, надписи на фарси, выразительный прием в крое, когда рукава платьев ваших моделей оказывались как бы пришитыми к телу, сковывая движения. Как возникла эта тема?

- Я побывала в Иране и просто влюбилась в эту страну, в ее культуру и язык. Мне очень жаль, что сейчас многие воспринимают Иран и иранцев исключительно сквозь призму политики, ассоциируя их с диктатурой и терроризмом. Я увидела там прекрасных людей, добрых и красивых. Моя первая коллекция называлась «Скрытая красота». Отчасти ее концепция связана с тем, что в Иране сейчас женщины обязаны носить платок или чадру. Они скованы этими правилами и не могут показать миру свою красоту.

Но для меня в этой коллекции смешалось очень много эмоций - от сострадания до восхищения. И я заметила, что восприятие публики тоже было очень разным. Кто-то увидел только протест и эпатаж, кто-то отметил уважение к иранской

Солдан оннга: Вячеслав Зайцев, Вероника Башаратьян, Орнелла Мути.

культуре, а вот жена бывшего посла Италии в России, иранка, поняла абсолютно все, поскольку смогла прочитать слова на фарси, нанесенные на ткань. И она была в восторге.

- На показе вашей второй коллекции присутствовала итальянская кинозвезда Орнелла Мути, одетая в ваше платье и снимавшая дефиле на свой мобильный телефон. Это, конечно, было отличной дополнительной рекламой для вашего бренда. Вы дружите с Орнеллой?

- Мы познакомилась случайно, благодаря общей знакомой. Это было год назад в Риме, где Орнелла снималась в новом фильме Вуди Аллена. Она очень интересуется модой и сама уже несколько лет занимается дизайном ювелирных украшений. Ей нравится то, что я делаю, она даже заказала у меня несколько платьев.

- Ваша последняя коллекция называется «Балкария». Чем на этот раз обусловлен выбор темы?

- Я родилась в межнациональной семье. Мой папа - армянин, мама - балкарка. И я уже довольно давно решила, что каждая моя коллекция будет связана с какой-то страной и ее традициями. В этом году исполняется 100 лет со дня рождения моего дедушки, народного поэта Кабардино-Балкарии Керима Торарова. Мне захотелось почтить его

память и познакомиться Европу с балкарской культурой.

Я часто бываю в Нальчике, там и нашла ателье, специализирующееся на изготовлении национальных костюмов, где заказала всю ручную вышивку для коллекции. Кстати, коллекция очень понравилась баерам Арабских Эмиратов, Ближнего Востока и Японии. Японцам особенно приглянулись длинные рукава, целиком прикрывающие запястья. Возможно, они их ассоциируют с кимоно.

- Ключевые слова в описании вашей последней коллекции - женское доминирование. Что это такое для вас?

- Это имеет прямое отношение к образу женщины, для которой я создаю все свои модели. Она уверена в себе, обладает сильным характером, не боится экспериментов, но при этом очень женственна и спокойна в отличие от агрессивной женщины-вамп.

- Вы уже второй раз принимаете участие в Mercedes-Benz Fashion Week. Почему вы выбрали именно эту неделю высокой моды?

- Mercedes-Benz очень тесно связана с европейскими неделями моды, у них хороший состав участников. Кроме того, они получают широкий резонанс в международной прессе, а это крайне важно для начинающего дизайнера.

- Карьера дизайнера считается одной из самых тяжелых и затратных. Что в ней, на ваш взгляд, самое трудное?

- Найти поддержку. Причем не столько материальную, сколько моральную. В этом смысле Лондон, где я училась и основала свою марку, наверное, - один из лучших городов в мире. Там уделяют большое внимание начинающим дизайнерам. Например, пиар-агентство Felicities, с которым я сотрудничаю, занимается исключительно поддержкой новых брендов. Эта помощь очень важна.

Я знаю, что всегда могу посоветоваться с ними по любой возникающей проблеме. Вообще, в Лондоне мы, молодые ди-

зайнеры, и поддерживающие нас пиар-компании, живем как одна большая семья. Между нами существует конкуренция, но нет неприязни, нет желания подставить другому подножку. К сожалению, в России все пока наоборот. Здесь каждый дизайнер видит в другом прежде всего соперника. Возможно, потому, что в России индустрия моды еще только начала формироваться.

- Вы учились в одном из самых престижных колледжей искусств и дизайна в мире - Central Saint Martins. Но до этого еще успели получить и экономическое образование.

- Да, я окончила экономический факультет МГУ. Но в процессе учебы каждое лето ездила на курсы в Central Saint Martins. Я знала с самого начала, что экономика - это не то, чем я хочу заниматься в жизни, хотя сейчас экономическое образование очень помогает мне принимать правильные решения в бизнесе. Получив диплома, я уехала в Лондон, поступила в Central Saint Martins, где учиться

было невероятно интересно. Там совсем другой подход к преподаванию. Студентов учат смотреть на вещи новым взглядом, основной упор делается на творчество. Но через год я поняла, что мне не хватает каких-то базовых технических знаний, и перевелась в London College of Fashion. Там я решила специализироваться по тканям, и это оказалось правильным решением. Мы очень подро-

но изучали крой и свойства тканей, так что я стала гораздо лучше разбираться в том, какие из идей можно претворить в жизнь, а какие - нет. Первый год мы только и занимались тем, что кроили простейшие вещи - бриджи, юбки, блузы...

И мне кажется, что для дизайнера это совершенно необходимые навыки, без которых невозможно двигаться вперед. Потому что нарисовать на бумаге можно все что угодно, а вот раскроить и сшить - далеко не все.

- Как вам кажется, возможна ли еще одна революция в одежде?

- Я думаю, что новое может появиться всегда. Но мы не способны предугадать, что и когда это будет. Сейчас в мире огромное количество молодых талантливых дизайнеров. Наверняка кто-то из них нас удивит.

- Но люди уже много десятилетий носят, в общем-то, одно и то же. Будут ли они способны воспринять это новое, когда оно появится?

- Конечно, это не простая задача. Надо быть упорным, верить в то, что делаешь, тогда и остальные поверят. А в наши дни люди часто отказываются от поставленной цели после первой же неудачи. Конечно, лучше всего продается простая, легкая и практичная одежда. А дизайнер должен зарабатывать деньги, поэтому каждому приходится делать выбор: либо ты пытаешься создать что-то новое, экспериментируешь, рискуешь и учишься на ошибках, либо ориентируешься только на продажи и не устраиваешь никаких революций в моде.

- И какой выбор сделали вы?

- Я всё-таки мечтаю создать что-то новое.

- Если у вас выдается свободное время, как вы его проводите?

- С семьей. У меня большая семья: родной младший брат, двоюродные сестра и братья, много племянников. Мы часто собираемся все вместе, и я стараюсь не пропускать этих встреч. Для меня семья вообще стоит на первом месте, хотя из этого не следует, что я плохо или мало работаю. Просто я считаю, что женщина может быть полностью счастливой только в дружной, крепкой и достойной семье.

«Бизнес и общество»
журналдан.

ЫРАЗЫЛЫКЪ

Кёп ариу, акъыллы сёзюн эшитгенме

1955 жылда республиканы Жазыучуларыны союзу мени Москвадагы Литература институтха окъургъа иеди. Сёзсюз, мен бек къууанчлы, насыплы да эдим. Алай, жарсыгъа, орус тилден «юч» алып, стипендиясыз къалама. Алай бла анда жашауум осалгъа айланады, ахчасыз ара шахарда кечиналмазлыгъымы англайма.

Сора окъуудан кетерге дейме. Окъуу бёлкомге барып, документлерими артха берирлерин тилейме. Анда олтургъан тиширюу: «Бери битеу дуниядан келеди, жылгъа аладан жалаңда 25 адамны аладыла. Сен а кетерге айтаса», - деп урушады, уялтады. Алай, башха амал кёрмейме.

Биз да алай ушакъ бардыра тургъаныбызлай, отоугъа ол замандагъы союзу таматасы Буба Карданов киреди. Ол, Москвада болуп, мени - институтда окъуй тургъан жерлешин - таныргъа, кёрюрге сойгенди. Ары дери аны бла алай шагъарей туйюл эдим. Тиширюу, мен да ишни болушун айтабыз. Ол мени тышына чыгъарады да, экибиз да селешебиз.

Сора кеси тохтагъан «Ленинградская» къонакъ юйге элтеди. Ресторанда сыйлайды. Карданов, институтха къайтамас, республикалы газетледе окъуялмай кетгенсе деп жазаркъыма, дейди. Мен башха амалым къалмагъанын англайма.

Андан чыгып бара, Карданов къонакъ юйюно аллында юсюнде костюму бла бутсуз адамны эслейди. Кёп сюеледи анга къарал. Сора, анга жанлап, соралды:

- Сен Отарланы Керим туйюлмюсе? Мен Буба Кардановма.

Ала кучакълашып, бир бирден айырылмай, иги кесек турадыла.

Мен бу ишге арлакъдан къарайма. Бюгюн да кёз аллымдады ол сурат: Керим бийик адам эди, Буба уа андан иги да алаша. Отар улу аны кучакълагъанында, къолтукъ тубюнде таягы, жерге тошюп, башха къолундагы уа Бубаны

Солдан оннга: Отарланы Керим, Хачим Теунов, Виктор Тельгугов, Кашиф Эльгаров эм Гуртуланы Берт.

сыртында къалтырай эди. Эки эр киши Москваны къонакъ юйюно аллында жилай эдиле...

Карданов мени Керим бла танышдырады. Мени институтха къайтарыргъа сёз берген эди да, къолума ача тутдруп:

- Кесинг такси бла бар, - дейди. Алай бла кёрген эдим биринчи кере

Отар улуну. Мудах эди ол, жүрек къыйыны болгъаны кёрюнюп тура эди.

Дарта билгенме 1955 жылда алыкъа малкъарлылагъа туугъан жерлерине къайтыргъа эркинлик болгъунчу, Москвагъа Керим аны юсю бла келип

Къарачу анга артыкъ жарыкъ тубегенча кёрюне эди. Бары да англай эдиле ол бир бутун урушда кыйыгъанын.

Окъууну бошاپ, Нальчикге къайтханында, аны бла терк - терк тубешгенме, къачан да ариу сёзюн эшитгенме. 1967 жылда Къабарты - Малкъарны литературасыны бла культураны кюнлери алгъа Къарачай - Черкесде, ызы бла Адыегъа боллукъ эдиле. Биз, кюнне окъуучула бла эки - юч кере тубешип, иги да арий эдик. Тамбла соллу кюн боллукъду, дейдиле да, къууанабыз. Керим а, солтурга къалмай, менден аны биргесине таулагъа барырымы тилейди. Анга угъай деп къалай айтырыкъ эдим.

Эрттенликде жолгъа чыгъабыз. Жолубуз Архызгъа эди. Сора Керим башлайды хапарын. Айтханына кёре, урушха дери ары бара - бара тургъанды, бу жерлени иги да билгенди. Ол андагъы алаңланы бурунгу къалаларыны, башха затланы юсеринден да алай толу хапарлап, сора жырлап да башлай эди. Асламында жигитлик жырланы айтханды. Алаңы манга орус тилге да кёрюгенди, мен да англайарча.

Ол кюнню, Керимни ауазын, ол жерлени ариулугъун бюгюнлюкде да унутмагъанма. Аны 50 - жыллыкъ юбилейине атап телевиденияда беруу да этген эдим, жазычулары, литературоведлени, артистлени да чакъырып.

Отар улу кеси да жигитлик назмула жазгъанды, аладан бир талайын кёрюргенме къабарты тилге. Къадарыма бек ыразыма Отарланы Керимге тубегениме. Аныча, тюзлюкню тутхан, огурулу адамла жашауда кёп тубемейдиле. Жалаңда ариулукъ, уллу хурмет бла эсгереме аны атын.

Кашиф ЭЛЬГАРОВ,
«Ошмахо» журналы
баш редактору.

ПОЭТНИ ПОЧТАСЫНДАН

Наша дружба и цели неизменны

Детям, родившимся в тот день, когда мы, в числе молодых писателей Советского Союза встретились в Москве на литературных курсах - сегодня по 34 года!

С тех пор возмужали не только люди, - изменился облик страны, культура народов. Прошла тягчайшая из войн, со всеми её последствиями для наших наций, для нас. Всё менялось. Но неизменной, незапятнанной осталась наша дружба и цель поставленная в начале жизни: служить народу.

Сегодня многих из наших друзей нет среди нас.

И мы разменяли по седьмому десятку, хотя и не чувствуем бремени лет за плечами.

Ты был одной из первых ласточек балкарской поэзии. Вокруг тебя и за тобою сегодня десятки последователей, громких имён. Ты стал патриархом поэтического слова Балкарии, народным

поэтом - народа поэта! Но ни одна из поставленных тобою задач жизнью не снята. Путь не пройден. Шаг твой, как всегда должен быть твёрдым, голос могучим, задачи - светлыми. Так вперёд, дорогой Керим!

*Орлы всегда в лазурной глубине.
Их клёкот яростный торжественно
ликует!*

*А петуши - всю жизнь гребут в дерьме
И на плетень взлетев кукарекуют...*

Я пожелаю тебе, дорогой Керим, до конца твоих дней здоровья, долголетия, творческих взлётов, железной поступи в поэзии, высокой гражданской ответственности, ясной мысли!

Обнимаю тебя!
Идрис БАЗОРКИН.
03. У-72 г.

Многое мне понравилось

Как тебе, наверно известно, твою книгу переводить поручили мне. Я внимательно прочёл все построчки,

и многое мне понравилось. Рецензент Федя Фоломин, которому ты, как поэт, тоже понравился, отобрал для перевода, т.е. советует перевести сорок пять произведений, включая поэму. Я отобрал шестьдесят пять, примерно 1800 строк. Разумеется, можно перевести и многие из остальных четырехсот строк, но мне просто кажется, что у тебя есть другие стихи и разводить хорошую книгу не стоит?

К сожалению, пришлось исключить и некоторые стихи, связанные с киргизским периодом твоей жизни, т.к. Регистан говорит, что сейчас такие стихи не проходят. Но «Сиротку» я всё равно переведу - будь что будет. И некоторые другие тоже.

Вобщем, хорошо бы ты прислал еще строк триста - четыреста, у тебя

наверняка они есть. Привет семье и всем друзьям!

Наум КОРЖАВИН.

Вы обессмертили себя

Вернувшись в Москву я узнал, что пока я купался в воде Коктебеля, ещё один балкарец испил воды бессмертия, и этим балкарцем оказались Вы. От всей души поздравляю Вас с присвоением звания народного поэта, желаю Вам жить долго на земле и в памяти своего народа.

Семён ЛИПКИН.
20.09.69г.

Солдан оннга: Отарланы Керим, араплы алим эм Г. Кайтуков. Москва, Кремль, 1962 жыл.

УНУТУЛМАЗЛЫКЪ ТЮБЕШИУ

Тюзлюкню жакъчысы

Биз, эркинлик берилди дегенлей, 1956 жылны июнь айында Нальчикке келдик. Ата журтубузгъа ашыкъгъанлыкъгъа, мында бизни къурманлыкъгъа бла сакъламазлыкъларын биле эдик, алай быллай тыйгъычлагъа тюберкибиз деб а эсибизде да жокъ эди. Къаша-тауда районну башчылары юйюбюзню къатына жанларгъа да къоймадыла. Ол халны кърюп, эллиле бирден келгинчи, бир ауукъгъа дери былайда турайыкъ деп, атам шахарда юй сатып алды.

Алай къужур ишле уа андан сора башландыла. Юйню биз алдыкъ деп, законда жюриюген адет бла къагъытла къолубузгъа берилгенликге, ол бизни хазнабызгъа саналгъанлыкъгъа, милиция бизге ол юйде жашаргъа эркинлик берирге унамады, паспортный столдан къыстап ийди.

Къырал бълномледен бири юйню сатып алыргъа эркинлик берди, башхасы уа ол эркинлики сыйырып къойду. Аллай политика адам сезимине арталлыда сыйынмай эди. Атам, харип, къагъытланы, паспортларыбызны да биргесине айландыра кетип: «Аланла, ангыламайма, комендатураны ызыбыздан берими жибергендире?» дер эди.

Алай эте, жарсый, юч ай тенгли турдукъ. Бир кюн а Кантан атамны къарындашы Тейип телефон бла селешти. Мен анга къаллай чырмакъгъа тюшгенибизни ангылатхандан сора:

- Анда мени эрттегили шухъум Азрет Шукковну изле, ол болушургъа боллукъду,- деди.

Сурай кетип, Азрет Нальчикде горкомну экинчи секретары болгъанын биллип, ары къууулдум да, таякъларына таяна баргъан Отарланы Керимни ююнчюню этажны атлауучларында жетдим. Ары дери, бу Керимди деп, аны кере тургъан эдим, алай шагъырейлигим а жокъ эди. Арабызда башхалыкъ асыры уллудан аны бла селеширге окъуна уяла эдим. Мен, энди аякълана тебиреген жаш адам, ол а - халкъ таныгъан, бийик даражалы, белгилли назмуку, урушда бутун къоюп келген тынгылы киши.

Бу жол а, къалай-алай болду эсе да,

Солдан оннга: Къулийланы Къайсын, ортадагъы белгисизди эм Отарланы Керим. Домбай. 1963 жыл.

жаны бла ётюр кетмей, намысын кърюп, абызырамай, салам бердим. Бош къоркъа эдим ансы, ол а - бир жумушакъ, келбетли, огъурлу адам. Не иш бла айланганымы билгенден сора:

- Мен да Азретге бара турама. Мени бла кел да, бирге селешейик,- деди, аны бир эрттегили танышынача. Кесине ма алай тартды. Шукковну кабинетини аллында олтургъан тиширчучукъ мени тыяргъа кюрешгенде, Керим:

- Угъай, биз экибиз да бирге барабыз,- деп, менсиз ары кирирге унамады.

Азрет а бизге бек жарыкъ болду. Керимни къуачкълады, тап жерге олтуртду, аллына суу салды, юйюн, юйдегисин, уллуну-гитчени, жууукъну-тенгни сорду. Аны алай этгени мени келюме жау бла бал жакъгъанча кърюндю. Алай ол Керимге не бек жарыкъ болургъа кюрешди эсе да, аны мудахлыгъын кетералмады. Ол кюн аны ойнар-кюлор, къууаныр халы жокъ эди.

Азрет, къонагъыны аллай халын эсеп, бираз сабыр болгъандан сора Керим, узакъдан келтире турмай, дипломатия жойкъуллануу этмей, къысха башлады. Баям, ала эрттеден бери къаршы шухъла болур эдиле ансы, аны къуллугъуна да бир тюрлю бет этмей, Керим дуняны тырманын, айбын этди, къашларын тюрлю, ачуланып.

- Ахшы,- деди Керим,- таулула ата журтларына къайтырыкъ тюрлюдюре деп, аллай севге алданып, молкюбюзню чачаргъа, эллерибизни бузаргъа, сын ташланы сындырыргъа боллукъ эдигиз. Ангылайма, заман алай эди да, аллай иш болургъа боллукъ эди. Энди уа, энди? Къайдады сизни бетигиз, терегиз! Малкъарлыла тыпырларына къайта башлагъанларын кърюп, суу

юйени башларындан къошунларын нек аласыз, хуналаны нек бузасыз, суу боюнунда таш азмады?! Аллай затланы мен кесим кърюм тюнеке Кенделенде!

Экиси да, бетлери къызарып, терлеп, къычырып, суу-суу селешдиле. Аланы даулашларына тынгылап, бюгюн бери бош келген кере эдим, ишим оюлду деп, жарсып олтурама. Тюзюн айтсам а, Азретге эриген окъуна эте эдим. Нек дегенде жууаплары къарыусуз эдиле, Керим даулагъан иште уа аны аллай терслиги болмагъанча кърюне эди. Районлагъа, элlege, оночу ол тюрлю, алада ким къаллай хыли этгенин ол къалай биллик эди? Керим а, ол затланы да тергеуге алмай, кез ачдырмай, ура эди севге бла.

Енлери къаныкъгъынчы даулашып, айтырыкъларын айтып бошагъандан сора Керим, бираз жумушап, жарашылу халда селешди.

- Керемисе, бу таулулагъа этилген артыкълыкъны? Анда чекгенигиз азды дегенча, быллагъа не затла сынатасыз! Быллай ишге мында, Нальчикде, сен тюрлюмюсе жууаплы?- деп, чубур тутду.

Мен ким болгъанымы, мени бери Тейип жибергенин да айтдым, ангылатдым. Керимни айып этгени, тюр тырманлары къыздыргъан Азрет телефон бла битеу ачыуун милицияны начальнигинден алды. Ол манга аллай буйрукъ берилгенди дегенден сора уа бютюдю къуртуду, дуняны аманын къуйду.

Ары дери кабинетине жанлатмаучу начальник ол кюн мени эшик аллында сакълап тура эди. Бир минутдан ол, паспортларыбызгъа мухурла уруп, къолума туттурду.

Азрет бизни ашыра туруб а:

- Суюсегиз, законну малтамай, адамланы журеклерин къыйнамай, тап ишлерге къолугъуздан келгенин да къргозтдюнг,- деген эди Керим. Шукков а бек жунчугъан эди.

Андан бери кеп заман озду, дуняда белгилли тюрлюмуле да болдула. Аланы юслеринден сагыш эте, кеси кесиме: «Ай, берген Аллах! Кеп болсулла Керимча адамларыбыз!» - деучюме.

ЗОКАЛАНЫ Зейтун.

«Жарлы Керим, биле эди, кере эди келлик кюнню», - дей, кезлерине жуукъ келтирип, тынч окъуйду къарт:

Шынтагы юзюкча, къарала кекде,

Узакъ кетип барадыла зурнука.

Жокъдула кекде комендантла, чекте.

Ала халар билмейдиле зорлукъдан...

Китапчыкъны къол аязына алды, сыйпады, сылады... Кетди сагышлы къарамы ары - Къазахстан аулакылагъа... Кетди ёлгенлени жилиуларына, таулагъа саламларында берю улууча - улугъа, сагышланды да кемеге минип, тауусулмаз тенгизни толкунлары элдиле кез кърмезге... Барады кеме, ары-бери чайкъала, суу да аны сагышына бийлене жыр айтады, узунузуз соза... «Таланган, жилиймы турады?!» - деп, сагъайды таулу къарт. - Болмаз, алай а суу а неге жилиярыкъды?!... Ким биледи... Угъай, суу тюрлюдюр... Адамды. Хау, адамды... Адам улуну сыйыты! Болмаз, алай неда бу кезюеми кърюнеди, «Болушугъуз, батдым!» - дейди. Кючден-бутдан жанлатды кемени анга жууукъ, къалтырагъан, арыкъ къолун узатды таулу къарт. «Алай, не медет, жетерми дейсе кючюм?» - деп кюрешеди аны суудан тартып алыргъа! Кез аллында батды да кетди ол адам, батды ауазы, жилиу, хаты да... Солууну кючден ала, аланла, не кюннге келдим, адамны сакълапмадым, гонях...

Кюн да кетди, ашхам байлады кезню, ол да олтуруп кючден окъуйду келюнден: *Сени энтта насыллы болуп кърюп, Къууаныр кюнню тилейме къадардан. Журек, санга кюе, болса да келюр, Ол, сени излеп, къычырыр къабырдан. Къыйынлы халкъым! Не сынамадыкъ биз?!*

Бармыдыла аны кърмеген серле?

Жюз журегим болган къадаарда, да,

Жангызын да аямас эдим сенден...

Билемисе, Керим...

Эссе

- Мени назмулуму айтаса?

- Не ауазды бу?

- Ерге кетюр башынгы, таулу къарт! Мен Керимме. Ай юйюнге, къара мынга. Не ди бу? Кеси кесинге жан аурга! Къопчу бу суукъ жерден... Бери, бу таш къыйрына чек. Нек аугъанса? Не болгъанды?

- Керим! Керим! Былайгъа къайдан чыкъдынг?

- Алма-Атада къонакъ юйге бардым. Дежурный къыз, паспортума къарап: «Жер жокъду!» - деди. Орамда уа къар, бурдум

этип, жауа эди... Улуй эди жел. Мен сагышлы къарап турдум ол къаргъа. Журегимни ашай эди бир сору: «Да мен къоркъуулу нек болдум къыралгъа? Ышыкъ нек тапмайма, алырча солуу?»

- Керим, кечир мени, тели къартны. Сени ёлгенлеге къошуп тургъан эдим. Жаннет тилеп жанынга... Сени Москвагъа ийген къагытын тас болуп келмегенми бери деген сагъатда. Тюзлюкню излеп ийген эдинг, кесинге угъай, битеу халкъгъа! Алай нени да къой, сени назмуларын а, къа-

рачы, саудула! Анча жылдан къоркъмай, анча сатхындан къоркъмай анча борандан къоркъмай, келип къолума тюшгендиле. Кеслери селешгендиле. Сени атынгы айтахдыла, сени хатынгы таныхандыла. Ансыз да биле эдим мен а... сени назмуку болгъанынги. Алайсыз къалай болур эди?!

Ючюсо да, сюелип, халар айта. Къазим хажи, жабышмакъ тягъына таянып, ышара-ышара тынгылайды...

Къадырлагъа минип, ёрлербиз элге, Назмучу тохтамай барады ёрге, Хар адамгъа журек бла къан бирди, Назмучугъа назму бла жан бирди... Сора Къайсын таба бурулу!

Тели Къайсын келип юсоме аугъанды, Ингирликде ийнегими саугъанды, Къолан ийнегими сютюп ичгенди, Хакъына бир аман китап бергенди...

- Керим, баям, шаша тура болурма дейме. Бусагъатда ючюгюз да кезюме кърюндюгюз - Къазим, Къайсын, сен. Ушакъ эте. Не сейирди бу?

- Болгъан ишни къресе, таулу къарт! Ах, нечик сюерик эдим Шыкъыгъа барыргъа, алай:

Эски къабырлача, турады Шыкъы Каргалада да жазылмайды аты... Шыкъы эли! Не Къазимни, не сени Терслигигиз жокъду тюзлюк аллында. Къада кеси тартсын сюдге терслени Барындан да къаты жууап алыргъа!...

- Керим, Къазим хажини назмуларын таныханынги билеме! Адамлыгын уллу болгъанын да билеме. Дагъыда, билеме... Къайдаса, таулу къарт?

...Аулакьда къарт жангыз барады кеси, Терслиги жокъда - терс азабын кесе, Аны жашы къабырдан къоуп келге, Аны чекмез эди терсликчеге...

САБАНЧЫЛАНЫ Арипа.

Мен энтта келирме сени балли чакъзъан жазынга

Эски жырдан

Шуулдайла чучурланы суулары,
Ёкюрелле Акъ таланы буулары.
Чабышалла, атышалла уланла –
Аналагъа къууанчыкыгъа туугъанла.

Къаралгъанды жарыкъ кюнню ингири.
Таралады къыл къобузну сингири.
Къан аулакда жатадыла уланла –
Аталагъа махтаулыкыгъа туугъанла.

Ёкюрелле Къара къолну буулары,
Шуулдайла чучурланы суулары,
Къан кюрешде сермешелле уланла –
Аталагъа махтаулыкыгъа туугъанла.

Ёкюрелле Къара къолну буулары,
Къан баралла чучурланы суулары,
Къан аулакда жатадыла уланла –
Аналагъа бушуулукыгъа туугъанла.

1940

Мени жарсыулу жырым

Бюгон сени малтагъандыла душман
чурукъла,
О, мени жарсыулу жырым - Кавказ!
Азатлыкны не болгъанын билмеген
сылыкъла
Кюрешелле санга болургъа баз.

Алай, ийнанылма, энтта да насып
жулдузунг
Къайтып чыгарып къарангы тумандан.
Билеме бушуулу кеченг созулмазын узун,
Чыгъарса сен жарыкъ кюннге андан.
Ары дери уа, Кавказ, кюреш насып
юлюшонг
Ючюн, жолунг болса да не къыйын.
Жаланда палах сынатад эрни кишилигин,
Кётюре адамлыкны эр сыйын.

Декабрь, 1942

Тансыкъ болгъанма

Ой, алгъын кибики жауа болурла,
Жай жалпаклада жауула.
Кече тюшюмде тынчылык бермейле,
Ах, бизни таула, ауулла.

Ой, алгъын кибики шуулдай болурла
Бийик къаялада чучурла.
Тюшюмде тынчылык бермейле манга
Ах, сыйлы ата къабырла.

Ой, талалада отлай болурла
Субай аякълы тау журла.
Кече тюшюмде тынчылык бермейле,
Ах, бизни эски тау жырла.
Ой, тау сырлада жата болурла,
Къой сюрюулеча, туманла.

Атлагъа минип, къол булгъайла манга
Ах, жигит таулу уланла.

Ой, ала мени чакъыра болурла
Биргелерине сермешге.
Къурч бичагъымы узаталла манга:
- Кел, кирейик, - дей, - кюрешге!

Ой, ала манга къычыра болурла:
- Къоруулайыкъ, - деп, - тауланы! –
Бизге ёлюрге тюше да, душманнга
Къулгъа къоймабыз сауланы!

Ой, мен билеме, къарындашларым,
Сиз хорлатмазсыз душманнга.
Мен сизге нёгер боллу къ тойюлме,
Бош къарамагъыз сиз манга.

Мен бошагъанма уруш жолуму,
Жыкыгъанды фашист автомат.
Мен, жараларым къыйнап, жатама;
Бичагъым - сизге аманат.

Ой, ол алыкын гумух болмагъанд,
Болгъан эсе да кеп ише.
Аны тенгледен бири журютюс, -
Къурч бичагъымы - кюрешде.

Мени уа жатма къоюгъуз мында,
Жараларыма бакъдыра...
...Ой, жалпаклада жауула жауалла,
Кёкню элия чакъдыра.

Ой, мени сизден кенгнге атдыла
Уруш боранны желлери.
Ах, сизге къалай тансыкъ болгъанма,
Узакъ Малкъарны эллери!

Ноябрь, 1942

Отарланы Керим сабийлигинде
суратла ишлегенди, алай ахырында
поэзия хорлагъанды. Киши жеринде
да, назмула жазып, китабын чыгъа-
рырга мурат этип тургъанды. Аны
тышын былай торлю жасап.

Жияй эди кёк

Да, биз ангылаамай эдик насып,
Токълуча, къалай урланганын къолдан.
Халкъ билмей турганлай, къаяча басып
Нек къойду къара палах аны жолда?

Аны тюш сун эдиле кёргенле,
Анга адам ийнанмазча эди хал:
Къабырларындан къычыра ёлгенле,
Туугъан жеринден къыстала эди халкъ.

Уланлары, тюзлюк ючюн бере жан,
Сермешгенлерин да санамай жукъыгъа,
Терсликчиле халкъны этмедиле сан...
Биз сагъышлы тюбедик къыйынлыкыгъа.
Ахшылык жокъ эди, кёрсенг да сынап,
Ачы оноугъа ишекли болгъанлагъа.
Таулулары, жесирленича, санап,
Сюре эдиле товар вагонлагъа.

Эшелонла атланр ууахтыда
Март эрттени кюз ингрлей къаралды.
Адамча, жарсый эди жер, ахтына...
Мудах таулагъа, баш ура, къарадым.

Анда, тылпыу эте тургъан жарача,
Тютюн эте эди эл, бушууу - кёп.
Жашын жесирге ашыргъан анача,
Сакъ жауунчукъ себе, жияй эди кёк.

1948.

Сагъышлача...

Сагъышлача барадыла булутла,
Къуугъун атлылача чаба черекле.
Жулдузлача, узакъдыла умутла.
Жесирлеча, мудахдыла жюрекле.

Булутланы тыялмаз бир къалауур.
Неда къыстау череклени - кесинлей.
Жанланы къыйнайды терслик - къанбауур,
Умутланы, жюреклени кишенлей.

Ол унутханды чыкъ юзерин кишенни,
Ол унутханды бугъоуну тот ашарын.
Терслиги онгдурмагъанды кишини,
Аны этсе да таша не жашырын.

Сагъышлача барадыла булутла,
Жол поэмама тизгинле жазарда.
Бизге къарыу бередила умутла
Къыйын дунияда эрлеча жашаргъа.

1949

Келеди жаз

Тау жоллада, омакъ къызча, келеди жаз.
Къарт къыш андан къачханына кюледи
жаз.

Алай жолдан къыстар бирде аны да жай.
Жайны уа - кюз, кюзно да - къыш, барыр
алай.

Жаз дагыда къайтыр къууанчы
атларгъа,
Адамны уа онгу жокъ жолун къатларгъа
Аны борчу - жолунда адамча келиу,
Халкъ аузуунда ахшы атын къоя, ёлюу.

Жангы жоллада жангы эрле барырла,
Жангы ауушла алагъа жол болурла.
Саула, ёлгенлени ол ахшы атларын
Эсгере, ёчюлтмей турурла отларын.

Саула, ёлгенлени чеклеринден ары
Атларла, кёре жангы жол ауушларын.
Эрлиги бар, аушдан къоркъуп, тохтамаз
Жоллада, ариу къызча, келеди жаз.

1951

Сен жүрегимде жашайса

Къыш кече узун болса да, жылча,
Танг атары тюше эсиме,
Сен жүрегимде жашайса, жырча,
Къууанч, бушуу да биргесине.

Мен сенде насыбымы кёргенме,
Башхала тонголген сагъатда.
Сени ючюн отха да киргенме,
Окъ тапларым - анга шагъатла.

Жанган отха мен энтта кирирме
Сени ючюн, санга базына.
Сакъла мени! Мен энтта келирме
Сени балли чакъзъан жазынга.

Мен анга ийнама да, ёлмей
Андан жашайма мен дунияда.
Жер жарсыуларындан жукъ да билмей,
Тынч жукълайды къуш уяда.

Жукъласын, жангы учуу сынарча.
Жыгъылсам а ёлюм чегинде,
Сен ол мени жүрегим сунарча,
Учусун тау къуш желли кёюнгде.

Туугъан жерим! Къыш кечеси, жылча,
Жатханды сагъышла юсюне.
Сен жүрегимде жашайса, жырча,
Ахшы къууумла биргесине.

1952

Ай, сау болгъун, чынгты къобузчу

Къазийланы Билалгъа

Ах, къобуз, къобуз! Аны тартыуу
Къуш къанатланы тауушучад,
Кёргозте кюнню чыгъуун, батыуун,
Жашаууну бийик ауушучад.

Ол ариу тартыу, къанат битдирип,
Жюреклерибизни учундурад.
Айыпды анга атлап барыргъа,
Ой тойчуланы учаргъа чакъырад.

Соймеклик жанад, жарыкъ жулдузча,
Анда эшитилед жашлыкны кюню.
Ай, сау болгъун сен, уста къобузчу,

Къобузну алай сокъгъанынг ючюн!..
Сени тартыуунг, къанат битдирип,
Жюреклерибизни учундурад.
Айыпды анга атлап барыргъа,
Ол тойчуланы учаргъа чакъырад.

1958.

* * *

Жабалакъ... Жабалакъ... Жабалакъ...
Жетгенди, аулакны тумалап,
Агъарта тюзлени, жолланы,
Сыртланы, къырланы, къолланы.

- Тьярма, жибермем, - дей, - жазны!
Жабалакъ излейди болмазны.

Билмейди жазны жаш къарыуун,
Жаз кюнню ёлюмсюз жарыуун.

Бурулуп, бурулуп, бурулуп,
Тюшеди жабалакъ аулакыгъа.
Кюрешсин, ол жазгъа жау туруп,
Къарыуу жеталмаз узакыгъа.

Жаз келир, жаз, жаз келир!
Ол къууанч кюнню да келтирер.
Кюн къарны эритир, эритир,
Кюн жашил кырдыкны тирилтир.

Биз - жолда! Къар жолда! Ер жолда!
Архарла ауушу уа — алда.

Жабалакъ...
Жабалакъ...
Жабалакъ...
Жабалакъ...

Кёк жазгъа сыйюнеди аулак.

Май, 1958

Тейри къылыч

Тарны эки жанында чынгыллагъа,
Кёпюр къулакларынача олтура,
Тейри къылыч мени узакъ жылгъа
Чакъырады, жомакъ кёпюрча тура.

Турады ол, бийик къууанч кёпюрю
Жашаууну ахшы умутлары кибики.
Алай мени ётдюралмаз кётюроп
Жашлык жылгъа. Асыры тикди, тик!

Ары жанында — жашлыкны къууанчы,
Ахшы умутланы кёксюл чарс ауу.
Бери жаны — эсгериле жубанчы,
Жолну кече къаршы бола башлауу.

Тейри къылыч, тейри къылыч! Сен мени
Шо бир кесекге ётдюрсенг а ары,
Ийнакъларгъа къойсанг а жаш кюнлени,
Жырларгъа къойсанг а аны жырларын...

22 май, 1958

Айна-Булак

Айна-Булак! Кёрдюм: кюзгюча, кёкню
Кёксюл бетин кёргозтесе кёлюнде.
Сени жагъангда олтургъанды кёпню
Кёрген мудах Къязим ахыр кюнюнде.
Сени жагъангда элтгенди жанын
Къадар, анга жесир азап сыната...
Айна-Булак! Эсингемиди аны
Ол огъурлу, ол файгъамбар сыфаты?!
1958

Эмчек анамчаса манга

О, Къарачай! Мен сени таныгъанлы,
Эмчек анамча, багъалыса манга.
Терслик бизге, ёлетча, жаныгъанлай
Аз турмады, ёге этип заманнга. Бюгон
а жангы

Тютюн чыгъады - ёчюлмедди отунг.
Эрча ёте палахланы барындан,
Чучур жырча, эшитиледи атынг.

1960

* * *

Мен дуниягъа биринчи къарагъанча,
Къарайма ариулукыгъа чек жокъ суна.
Таула уа, кетип баргъан караванча,
Шош ташаядыла ингр чарсына.

1964

Мурдор таш

Гитче повесть

Жаз эрттен чууакъды. Танг аласына жетген сакъ жауун кёкнө тынгылы жуууп кетгенди да, энди кёк, шо терезе мияларыча, тазады. Эски тау эли Акыташ тарда, кыстау черекни эки жагасында да, кыя этеклерине, кырылгач уялача, кысылып турады. Къачан эсе да бирде къолайлы, тизгинли да болуучу эл энди, оюлган кешенелече, тозураганды. Мында адам жашамаган кыуум жылны ичинде заман кесини кюйсоз ишин этгенди. Юйле, буру хуналары да оюлгандыла, арбазланы, орамланы да мурса басханды.

Эл ичинде мал ёкюрген, ит юрген угъай, кычыргъан таушу да эшитилмейди. Жаланды къайдан эсе да эски ожакъдан, бирде уа хуна жанындан, кёксюл юзмелтпече, созулган жукъа тютюнчюкпе арсарлы чыгъадыла. Сора ала, кёкге кёторюле барып, кюнгур къаяланы тик ёшонлерине кысыла да, бирге къошула эм, башына кёксюл полменди атылгачна, женгил чарчыкъ болуп тохтаидыла. Ол тютюнчюкпе болмаса, кенгден кыарагъан бу элде адам болуп деп да айталыкъ тойолдо. Алай эски ожакъдан, не хуна жанындан тютюн чыгъа эсе элли оту ёчолмөгенди. Мында адамла жашайдыла. Жашау бар палахха да чыдаганды, кесин ёлюмге хорлатмаганды.

Эл башы бийик жукъланы артындан ёрлеп келген кюньо таяклары чууакъ кёкде, жанган садакъ окълача, тартыладыла. Ала, эл башы бла ётюп, кюньоюмде кириш къаяланы сары кёкюрөклерин алтын боулай жылтыратадыла. Кюн, эл башында кёксюл тютюн чарха ийнамай, аны жууукъ кёрюрге ашыкыгъанча, кюньоюмде энишге кыстау тигельди. Орамда эски илипин жагъларында ёсген къарт акътерекле уа кюнге, жазгъа да кыуанганганын жаш чапырактарынын эрттен аязында шыбырдагъанлары бла билдиредила. Жашау шауданы, тагъылада болгъанындан хапарлай, къарт акътерекле жашауун, жазны да алгъышайдыла.

Эски илипин жагъасында къарт акътерекле тюрюнде улуу тёрттол кызыл къая ташха бир къарт олтуруп турады. Ол жангызды. Аны юсюнде мор ысхарла чепкени, башында бухар берёкю, акъларында эски солдат чурукълары, белинде кырасауут салынган кюмюш кёрөклары бла эски бел бауу, кёк дигинал кёчгеги, къапталы барды.

Къартны алмасак мужурасыны темири, мылы топуракъга терен кирип, къарт а анга алгъа ийилип олтурады. Ол, дуньяда жукъгъа да эс бурмай, кесини терен сагъшыларына батылылды. Аны кёк берёкню тогноне ушагъан зыбыр жубу къашларыны тюрюнде таяуел кыарагъан жюто кёзлери ол къарт таулу кеси ёмюрюнде кеп зат кёргендинде айтадыла. Аны базыкъ, чал мыйыкълары уа, къартны жашауу не кыйын болгъанда да, аны бир палах да жун-чуталмагъанын хапарлай, ёрге бурулуудула. Ол кесини кыйын жолунда эрлик даражасын энишге тошюрмей келалган таулу бюгюн да, тойгъа хазырланган жашча, тизгинлиди.

Ол – Жарахматды. Атасыны эски юй орунунда олтурады. Юй орунунда ётгеринде хуна буру оюлганды, былтыргы хансланы къуарларыны ичинде а эски юй мурдор ташлары кёрюнедиле. Ата юйюню мурдор ташларына къа-

рай, жарсыгъан таулу эсине кеп зат келеди...

Кеси ёмюрюнден Жарахмат кеп кыуанчча кыуанганды, кеп бушуугъа жарсыгъанды, кеп палахха да чыдаганды. Аны сабийлик, жашлык кыуанчлары да ийнакълагандыла. Ол хайт деген жаш болгъанда уа, Совет власть ючюн граждандурушну ахырына дери айланганды. Андан ол кесини атын ахшы бла айтдыргъанды. Андан къайта келип, койдегили болурга жетгенде, ол эски ата юйюню жанында кесине юй ишлеген эди, аны юй бийчеси Аминат а ахшы адам болуп тошгенди. Аминат эрине, аны жууукъларына адепли, кюншугъа чомарт, танышлагъа адежли, кыонакъгъа бет жарыкълы, намыслы, жигер адам эди. Эри бла ол, бир бири акъылларын билип, бир бири жюрөклерине жарашылу болуп жашай эдиле.

Заман бара, Акъашда колхоз кыуалгъанда уа, Жарахмат кюйчю къошха тамата болду. Аны ахшы кюйчулуугъуну хапарын газетледе да жаза эдиле. Аминат а колхоз терек бахчаны бригадир эди. Ол ёсдюрген алапат алмала кыралда окъуна махта эдиле.

Аланы беш сабийлери болду. Таматалары Азрет, институтну бошты, экзаменлерин бере эди. Ахмат онунчу классдан сора Кызыл Аскерде кыулуукъ этгенди, Аслан онунчу классны, Алий жетинчини, кичилери Мариячъгъа биринчини бошагъан эдиле. Жарахматны юйюрю толу юйюр эди. Насыллы ата бла ана сабийлерини айнып баргъанларына кыуана эдиле.

Алайлай, билмей тургъанлай, кыуанчлы жай кюнлени биринде битеу кыяралны биргесине ол насыпда юйюрно да уллу палах ауду. Жашау бузуду. Немисли фашистле Совет кыяралгъа уруш бла чапханларыны ачы хапары, элия ургъанча, эшитилди...

Бир кыууум кюнден Азреттен письмо келди. Ол кюнбатыш чекде узакъ шахарлары биринден жаза эди. Письмосунда Азрет, фронта кетип баргъанын билдире, суйген совет Ата журтун кыоруларгъа тауеклигин, душманны хорланарына ийнанганындан атыса, атасына бла анасына кёл этдире эди. Аны ызындан Ахматдан да хапар келди, ол фронтдан жаза эди. Къагътында ол, фронт жашауундан тарыкълмай, юйюнден хапар сурай, саулугун-саламатлыгын билдире эди.

«Кече-кюнд да кыйын урушлада озадыла. Жан саудан душманнга жол бермезиз. Багъалы атам бла анам, сиз мени ючюн кыйыгъы этмедиге. Биз хорламын байрамында кыуанчлы тобеширбиз», - дей эди. Ахматны письмосун алгъан интирге де Асланга да аскерге барырга повестка келди. Ючюнчю жашларында да, аскерге ашырып, эки ай да озгунчу, аталары Жарахмат да урушча кетди. Юйде Аминат эки кичиси бла кыалды.

Урушун биринчи жылы да бошалгынчы, Жарахмат юч жашыны да Ата журт ючюн жан бергенлерини хапарларын алгъан эди. Ол бушуу хапарла Жарахматха Аминатны атындан келе эдиле.

Жарахмат, кесини уллайгъан жылларына кёреча да болмай, урушда жигер, батыр урушча эди, жашларыны къанларын душмандан алып ючюн, ёлюмден кюрөкмай, сермеше эди. Аны кюп пулемёту Волгадан башлап

узакъ Германияда Эльба сууну жагъларына дери къолундан тошмей, суумай барган эди. Ол жолда душман окълары, Жарахматха кыуум жара салса да, аны жыгълалмагъан эдиле. Аны жигит жашлары жетерге кюсей ёлген чеклеге жетгинчи, Жарахматны жолун ёлюм кесалмады.

Хорлам кюнюнде кыуачкълашхан солдатланы кёргенде, Жарахмат, тенглерини къатында, кенге, бир ыргы ызыккъгъа жатып, ол кюньо кёрмей ёлген жашларына кёлю чёкпюнчю жиялган эди. Ата жюрөк жашларыны ёлюмлерине бек койсе да, ол кюнге дери Жарахмат жиялмукуларын кышиге кёрпозтмеген эди. Ол кюн а бушууладан, урушдан да арыган солдат кёз жашларын аямады.

Андан сора да, Жарахматны жашауу тынч болмады. Урушдан кыйтып келе, солдат кыатынын бла эки сабийин юйюнде тапмады, аланы излей, Орта Азияда ол кыууум ай айланды. Сора, юйюрюню урушда кыалган сегин узакъ жерледе тапханда, анда анга жангы от жагъа кыуаргъа тошду.

Жангы жерде от тамызу болса да, Жарахматны эки сабийин да, окыгъан да, ишлеген да эте, адамлагъа къошулдула. Алий машиналагъа кыуаручу техник-механик болду. Энди аны жюрюк башлагъан жашыгъы да барды, келин да ахшы адамды. Мариям, былтыр докторлык окууну бошاپ, ишлеп башлагъанды. Огъурлу къарт Аминат да сауду. Ол, жашындан тугъанчыкъгъа кыуана, эски жюрөк жараларын аны кыуанчы бла жапсара жашайды.

Къарт Жарахмат, бюгече юйюрю бла Орта Азиядан кёчюп келип, эски юй орунуну кюншусунда юйюне кыонакъгъа тошгенди. Кыонакъбайлары жарыкъ тобегендиле, юйлерини эки отуну кыонакълагъа бергендиле. Юйюрюню жаш кыуууму, узакъ жолда арып келгенлей, жатып, кече узуну татлы жукъласала да, Жарахматны кёзюне бюгече жукъу кирмегенди. Къарт Аминат да тангга дери ахтына чыкыгъанды. Жарахматны кёзюне жукъу кюндурмагъан – эски журтда жангы жашаууну кыалай кыурап башларыны сагъшыларыдыла. Огъурлу къарт аны да неге ахтынганын биледи: ана жюрөк урушдан кыймай кыалган жашларына кюеди. Ол бушуну унуттур кыуанчча ол энди ёмюрде да тобемезин биледи.

Ана жюрөк, ана жюрөк! Сени кыуанчындан уллу кыуанч, сени бушундандан аны бушуу да алыкъл

дуниягъа жаратылмагъандыла. Мени ёмюрюнде бир такыйкъаны да сени кыуанчыныгъа мухуз этмез ючюн, сени жарсытмаз ючюн, сени балаларынг къолларындан келалгъаны этедиле. Къолларындан келмегенни уа сен кеч алагъа! Къолдан келмегенни киши да эталмайды.

...Жарахмат, эрттен кыобуп, танг аласына эски юй орунунда келгенди. Былайда уа ол, ташха олтуруп, эски юйюню оюлган мурдоруну кыарай, эски журтда жангы от жагъасыны отун кыалай тамызырындан сагъш этеди. Бу кюньо Жарахмат кеп заман кюсегенди. Энди уа ол кюсегенин тапханды. Кюсегенин тапхан – насылпыды. Жарахматны жюрөги, аны сезе, кызыуу урады. Ата юйюню отун жангыдан тамызып, аны, ёчолтмай, туудукъларгъа кыоюп кетери анга жангы кыары береди. Аллай сагъшларына кете, къарт таулу: -Машалла тозлюкпе! - деди. Олуухагъыда, аны артындан келип, биреу:

- Сау кел, Жарахмат! - деди.
- Сау бол! - деди Жарахмат, ёрге къоба. Келгенни таныгъанында, къарт, аны кыуачкъал, кёкюрөгине къысыды.
- Олтур, Жарахмат, олтур!
- Сен да олтур.
- Охо, мен олтурмасам да тураллыкъма.

Келген – Эл советни алгъынныгъа председатели Мухажирди. Аны элге кыайтханын Жарахматха бюгече кыонакъбайы айтханды. Мухажир Жарахматны ахшы тенгини жашыды.

Къарт биягъы ташха олтуруп, Мухажир да аны аллына сюелип, кёлушакъ этдиле. Аллай ушакъны этдирдире уа жюрөкеле кеп зат бар эди. Ушакъны терк бошаламын ангылай, Мухажирни жумушундан чырмамас ючюн:

-Да, жашым, заманга шукур! деди къарт. -Энди хар зат да орунунда келип, аягы юсюне сюеле барып, бир аны ушагъыбыз терк тауусулукъ тойолду. Ишинден чырмалма. Энтта кенгеширбиз. Бар!

- Жарахмат, - деди Мухажир, - сени бла кенгешимден уллу ишим жокъду. Келлик хапарынгъа эшитип, аллынга кыарап тургъанма. Алай Огъары элге жол ишлей эдик да, андан кеч кыайтханыз да, келгенинги билмей кыалгъанма. Шёндю эшитип келеме. Былайда, аргы орамда, сизге юй хазырлап турабыз. Ахшы юйю. Райсполкомну оноуу бла ол юй санга берилгенди.

- Ол не юйю? Юйюню иеси кыайдады?

- Биз кёчгенден сора мында кыартла жашагъандыла собесини кыолунда. Ол юй алагъа ишленгече узуну татлы жукъласала да, Жарахматны кёзюне бюгече жукъу кирмегенди. Къарт Аминат да тангга дери ахтына чыкыгъанды. Жарахматны кёзюне жукъу кюндурмагъан – эски журтда жангы жашаууну кыалай кыурап башларыны сагъшыларыдыла. Огъурлу къарт аны да неге ахтынганын биледи: ана жюрөк урушдан кыймай кыалган жашларына кюеди. Ол бушуну унуттур кыуанчча ол энди ёмюрде да тобемезин биледи.

Аны эшитгенде, Жарахмат, Мухажирге сагъшылы кыарай, кёзлери да тола:

- Ол оноуну эттен сау болсун!

- деди. - Ол манга бююргъан юйюгноно уа менден кыарысузладан бирине беригиз. Мен а энтма ма бу эски юй орунумда, Аллах айтса, жангы юй сюерме, жашым!

Мухажир, къартны оноуну сёз кыошаргъа тийишли кёрмей:

- Да, Жарахмат, сен айтхан болсун, - деди. - Алай андан башха болушлугъубуз керек болса, айта турурунгу тилейме.

- Мени жумушума сен уллу кёлю болмазынгъа билеме, жашым, - деди къарт. - Алай эсе, кел да, манга жангы юйюню планын салыргъа болуш.

Мухажирни прораб болгъанын биле, Жарахмат кесине кыалай юй ишлерге сюйгенин ангалтады.

Жаш журтундан рудетканы чыгъарды да, кыйырындан кыартха тутдурду, ёнчелеп, Жарахматны атасыны эски юй орунунда юй орунлыкъ кесди, сора къартны кыолундан мужурасын алды да, аны бла юйюню мурдоруну кыалай барлыкълны ызадыла. Мухажирни юйюгнолк кесиюне кёре Жарахматны атасыны эски юй мурдоруну битеу да жангы юй мурдоруну ичинде кыалды.

Мухажир кюншун арбазгъа кирди да, андан ылытхын, беккъахын да келтирди. Сора ол, эски солдат шинелин тешип, арлакъда хуна юсюне атды. Кёлюна алып, юй мурдоруну мюйюшонден кыазып тебиреди.

- Къой, жашым! Кесинги кыйын-нама! - деди Жарахмат.

- Ой, Жарахмат, андан кыйынлыкъдан кыалайыкъ, - дей, Мухажир, ашыкълмай, ишни эбин, керти да, билгенин кёрпозте, мурдор кыазып башлады. Мурдоруну теренлиги тамамды дегенде, Мухажир кыазгъанын кыойду да, беккъахынга танып, секирип башына чыгъа, кыартха айланды:

- Жарахмат! Кесинг сайлагъан ташны кёрпозт да, юйюню мурдоруну аны бла салып башлайыкъ, - деди.

Къарт алайда, тегерекге кыарай кетип, олсагъатда кеси олтуруп турган ташны кёрпозте:

- Да, тегереталырбызмы аныс, бу таш мурдоргъа алапат таш эди, - деди.

Мухажир, ташны къатына ышар-ышара барды да, аны ылытхын бла кымылдатып кёрдю, тёрттол къая таш орунундан кыйыналып тепди. Сора таш алгъа ауду, тёртшокуден энишге тегерей, эдик да, андан кеч кыайтханыз да, келгенинги билмей кыалгъанма. Шёндю эшитип келеме. Былайда, аргы орамда, сизге юй хазырлап турабыз. Ахшы юйю. Райсполкомну оноууу бла ол юй санга берилгенди.

- Ол не юйю? Юйюню иеси кыайдады?

- Биз кёчгенден сора мында кыартла жашагъандыла собесини кыолунда. Ол юй алагъа ишленгече узуну татлы жукъласала да, Жарахматны кёзюне бюгече жукъу кирмегенди. Къарт Аминат да тангга дери ахтына чыкыгъанды. Жарахматны кёзюне жукъу кюндурмагъан – эски журтда жангы жашаууну кыалай кыурап башларыны сагъшыларыдыла. Огъурлу къарт аны да неге ахтынганын биледи: ана жюрөк урушдан кыймай кыалган жашларына кюеди. Ол бушуну унуттур кыуанчча ол энди ёмюрде да тобемезин биледи.

Аны эшитгенде, Жарахмат, Мухажирге сагъшылы кыарай, кёзлери да тола:

- Ол оноуну эттен сау болсун!

- Ол оноуну эттен сау болсун!

- Ол оноуну эттен сау болсун!

Къалам къарындашларыны жоралаулары

Сен борчунгу толтурдунг

Сен фронтдан къайытдынг - жокъ бир санынг, Кишиликсиз болмай, болдунг къыяулу, Ахшыланы къаныча, саркъды къанынг. Сёзом костылингча таянчакъ болур.

Деп жазам. Кесинги сакълап артха, Урушха юсгормейин къалгъанланы, Сен солдатча, киргенсе уруш отха Биргелерине батыр фронтчуланы.

Танг алада атакагъа къопханда, Огъурсуз жел кётюргенди чачынги, Жатханса сен россей аулакларында, Ушкок къалагъына салып башынги.

Жатханса сен, къыйын урушдан арып, Чулгъанып окъ тешген солдат шинельге, Ёз юйонг кюйген кибик, мудах болуп, Къарагъанса сен кюйген орус элге.

Эркинлики къоруй, окъла тюрюнде Жыгылгъанса, жабышып окъ жаранга,

КЪУЛИЙПАНЫ Къайсын

Къанынг къатып къалгъанд сермеш тюзюнде, Бутунг кетип, къайтдынг тауларынга.

Кёл эт! Къанынг тётюлгенд жеринг ючюн, Кёл поэтри сынагъанды ол затны? Бир санынг бердинг эркинлик ючюн, Сынадынг сен уруш палахны, отну.

Тасхачыла командири болгъанса, Бек къоркъуулу къуллукъ эди къуллугъунг, Кесинге да белгисизлей тургъанса Жоюлурунг неда къайтырыгъынг.

Эркин адамла ахшы назмунг бла Бирге, поэт, жигитлингги сени Тутарла кёллеринде. Къанынг бла Бош къызартмагъанса сен къара жерни.

Кесинги жашауунг сакълап артха, Юсгормейин ёлюмге къалгъанланы, Алларында киргенсе уруш отха, Жау окълагъа мангылай бурганланы.

Биз уруш окъла тюрюнде баргъанда, Ол, кеслерин артха сакълап, букъгъанла Бизге ышармасынла, биз душмандан Хорлауну тартып алсакъ! Хыйлачыла -

Хазыр ашха олтурууну билгенле, Бизден кёл бериуну сакълагъанла, Къатын жылыуунда къалыргъа сойгенле

Бу таш кибик сёлзериими алсынла!

Поэтри сёзо уа тамгъа кибикди, Мени жаууну ол кёрюп болмасын! Сёзо, къырсагъ да, кетерик тюрюлдю. Кёрюп болмаууну хар къоркъакъ алсын!

Керим, кишилик борчунгу толтурдунг - Къоркъакълыкъдан сансыз къалгъан игиди!

Ёз жашауун къутхаргъан угъай, Журтун Жаудан къутхаргъан - дуняда кишиди.

Эркинликден ёз жанларын игиге Санагъанла бизге къардаш болмазла, Киши тенг этмесин аланы бизге, Ала бизни хант къанагъа олтурмазла!

1943

Алий БАЙЗУЛПА

Адамлыкъ

«Суулача болурма!» - дедим да, Тёшден энише къапландым; Тюзле табагъа сюркелдим да, Гыйы ташлагъа абындым.

«Къушлага болурма!» - дедим да, Бийик таулагъа ёрледим; Андан да ары ёрледим да, Айгъа тёлпеме жеттирдим.

«Кёллече болурма!» - дедим да, Дуня сагъышын унутдум; «Кёлге ушадым!» - деп, кюлдюм да, Кюнню отунда къурудум.

«Кийикча болурма!» - дедим да, Тауда, агъачда айландым. Алай, учудан элгендим да, Кийик терими ташладым.

Суула да суулача саркъалла, Учалла къушла бийикде. Кёлле да кёллече туралла, Къоркъуу да къалды кийикде.

Ма мен а адамча турама- Жашайма, ишлейме къаты. «Сен кимсе?» - деп, бир да сурама, Бийик Адамлыкъды атым!

БЕГИЙПАНЫ Абдуллах

Устаз да, юлгю да боласа

Жашау шухунгду, бирде уа-тюрюкю, Алай насыгъа ийнанпды адам. Ол бек эменин, чыбыкыныча, бюкдю, Сени уа бюгалмай барады заман.

Жылла сени, къуршча, къаты этдиле, Хорлатмай келдинг бораннга, къарлагъа, Эркинсе кимни да жолда бетине Уялмай, буюкъмай, ачыкъ къараргъа.

Устаз да, юлгю да боласа манга, Чыракъ жарыгъымса кече белинде. Сенича къуллукъ эталсам заманнга, Башха насыпны излемез эдим мен.

Керекча урлукъ-сюрюлген сабаннга, Кёзле керегича кюнню кёрюрге, Керек эдинг сен да бизни заманнга, Сен энтта алдаса, жаша ёмюрге.

1972.

ДОДУПАНЫ Аскер

Тюз ниетни ханы

Халкъын сойген Нёгер болса Керек эсе, Санга Керим. Жауну сюрген « Излегенин Къальыр эсде. Табады эр, Сыйлы атлы Изле!»-деди.- Насып тюрер!

Таукел Керим, Сёзонг - антлы, Ачыкъ бетни, Тарны кердинг. Сабыр халны, Тюз ниетни Болду ханы

Жаула тилек Сагъайтырла - Керим, билек Ариу тиллим, Сагъатынгда. Етгюр кертим, Назму динни Кетер кери, Кючю - Керим!

АКЪБАЙПАНЫ Азрет

Бийик жулдузну жарыгъы

Басхан аузунда орналып элинг, Ныгъышда - ырахат олтургъан къартла. Мында тепген сабий жюрегинге Беллау айтдыла субай наратла.

Къарагъан кёзге жылыу береди Гирхожан - ата юйню тыпыры. Туугъан жерден багъалы уа неди? Анда башланад жюрекни жыры.

Халал анангы татлы сютюднен Сезгенсе, Керим, кюнню жарыгъын, Ана кёзле бла тенг билгенсе Жомакъ таула дунясы барлыгъын.

«Таулчукъла, сиз, ёсюп, жетерсиз!»- Деген эдинг сен шам Къарачайда. Танг жарыкъча, огъурлу къарамынг Мени жарытды ол узакъ жайда.

Малкъарныча, сойюп Къарачайны, Тау суучукъгъа ийилдинг, къуанып. Андан ариу жокъча сау дуняда,

Сен жюрек тёрюнге жаздынг аны.

Акъ жамычыны къанатландыра, Къарачай атны чапдыргъан эдинг. Доммайда чокъуракъ суудан къанып, Назмула тангын атдыргъан эдинг.

Жюрегинг - бир алтын уя! Андан учхан сёзледе жан дарман барча, Не ариу чыгъа эди ауазынг, Ким да санга сойюп тынгыларча!

Позияны устасы Керим, Бийик дунянга сейирсинеме. Бирде жилий, бирде уа къууана, Назмула тиздинг, махтау излемей.

Къаллай бир терен оюм, соймеклик Бардыла сени тизгинлерингиде! Жарыкъ теге, огъурлу сёлзериинг Туугъандыла тап-таза кёлюнгде.

Назмударынг, жюреклеге къонуп, Чагъадыла, жаз гюллече бола.

Магомед МОКЪА

Алгъынча, Налжикде...

Алгъынча, Налжикде акъ къарла юсюне Жайылгъанды ай. Ол арымаз, талмаз. Жашагъан ёлгенни эсгермей болмаз: Керим бла Къайсын тюрюнде эсеме.

Махтауларын, тырманларын да эшитдим Малкъарны ол уллу поэтирини. Фахмулары сыйннгысыз кёрюне, Ала жазгъан назмулагъа сейир этдим.

Сабыр-сабыр сёлешуочю эди Керим, Аны аз къыйнамагъанча жара, Къарамындан жылыу ура, ышара. Ангача, энди кимге сагъайсын кёлюм?

Тойлада бир ариу айта эди Къайсын Айдаболланы къарт къойчуну жырын, Мен эхиююн тарта эдим акъырын. Аныча, энди ол жырыны кимим айтсын?

Халкъыбызны эки жап-жарыкъ жулдузун Туман жутду, эки тереги ауду. Жерибизге нечик ауур къар жауду! Сагъышларым - ётден ачы, кечем - узун.

Мен жаш замандача, акъ къарла юсюне Жайылгъанды ай. Ол арымаз, талмаз. Адам а жарсыудан арымай къалмаз: Къайсын бла Керим тюрюнде эсеме...

1987

Мурадин ЁЛМЕЗ

Тохтамай барады алгъа

Жар оюлду, къар юзюлдю анга, Жагъасындан чыгъып, суу талады. Тохтамай, ол барып турду алгъа Чарслы эрттенледе, ашхамлада.

Аллында къаяла сюелдиле, Къая тырхыклада сюркелдиле.

Сюркелдиле... Биягъы, барыуун Тяр ючюн, чабадыла ачыкъ. - Ызын бузуп, кёпюрлерин чачып, Тюргендир эсек деп къарыуун.

Алай барып турлукъду ол, барып, Азат тангы болгъунчу Малкъары.

Къара терслик жардан да быргъады, Къумда ажашдырып да алчытды, Аны тюзлюк эди да байрагъы, Ол минг къыйынлыкъны хорлап чыкъды.

Дагъыда кёл чеге кёлди азап, Бийик халкъын этер ючюн азат.

Ол бююн да барады, къыйнала, Таш ыржыла тюрюйдиле бир кёл, «Ары угъай, бери барлыкъса!»- деп, Тюзден келген тауда онгун ала.

Алай барып турлукъду ол, барып, Азат кюнлю болгъунчу Малкъары!

1991

2002

ТИНТИУ

Жюректен чыккырган чыгарма

«Жолла» поэманы оккугандан сора жаратылган оюмла

Отарланы Керимни чыгармачылыгынын тинтген алимлени айтханларына кере, поэтни «Жолла» деген поэмасы битеу да аны чыгармачылыгында энчи жерни алады. Улуу Ата журт урушдан бир бутун кююп кыйтхан офицерге, аны бла байламлы жюрек жаралары жабылмаган адамга, дагыда, тууган жеринден айырылып, киши жеринде уузулукну, артыкчылыкны да сынарга тошгенди. Анга да кырамай, поэти жюреги партияны ишине кытмаганды, бачаманы алга чакырган сезлерине ийнануу да алыкча селеймегенди. Алайсыз кылай жазар эди ол 1955 жылда Н. Хрущёвха, Н. Булганинге эм К. Ворошилова халкы, Орта Азия бла Кызаахстанда «азап жолдан» кытулуп, жашау этерге кюрешгенлерин ачыкылап. Аны юсюнден Отар улу «Жылла» деген поэмасында ачык, шарт айтыркыды, иолгое утазын, биргесине уруш жолланы кыдырган офицерлени кыдарларын да кыргозте.

Алыкча уа бек кюйсюз, адам, техника жаны бла да бек кыранчы уруш бошалып, аскерчиле, кими - чолак, кими - соккур, кими-бутсуз болуп, юйлерине кыйтадыла. Кёбюсюно уа кыйтыр юйлери, адамлары да кылмагандыла. «Жолладагы» Олесь Романенко кибик. Ол, поэманы жигити болуп кыалмай, Совет Союзуна да батырыды, жыйырма беш жылында кызлери соккур, чачы ак, баянга уста жаш.

Жолла Отар улу поэмасына дери жазылган назмуларында дайым да тюбегенли тургандыла. Алада автор жолла, сыйгенлени бир биринден айырып, дагыда тюбетгенлерин, алада, алга барып, улуу ишле болдурулулары, жангы кюнге тюбетип, батырланы сөрмөшлөгө элтгенлерин, ала бла энди кыарт аны жашы юйоне кыйтмазын ачыкылайды. Жолла хар тюрлю бет алганларын, ала огурулулукка бла огурусузлукка, тюзлюкге бла терслюкге да бирча кылулук этгенлерин да кыргозтеди поэт. Башжача айтханда, битеу да чыгармачылыгыны бек терен философия белгиге айланган жолну юсюнден Керим урушну биринчи конюнден бери жазганды.

Дайым да бир сыфатны кыйтарып турганын огурамаганда да бардыла, андан сора эс бурур жуук жокмуду деп. Ала да кеслерича тюз болурла. Алай поэти хар анга кыйтханы жашауу кесин, жигитини бир чагыш, умутун, сагышын ачыкылайды. Биютюн сөйир этерчады - ненча тюрлю болумда кыргозтеди ол назмуларында, поэмаларында да жолну, анга атланган жигитини, аны бла байламлы ишлени да. Жоллада кыалган, аланы жанларында бизге кыраган сынла да, алада барган адамны кыдарын да поэт артада «Жылла» бла «Сынла» деген поэмаларында суратларыкыды. Улуу поэт, аланы жюрегине барын да сыйындырып, бу юч тюрлю философия магналаны ангылауаны белгилеге буруп, хар бирине энчи поэма да атаганды.

«Жолланы» баш жигити таулу тиширйу Айшады. Жашын Солтанмуратны урушдан саклай, кечеси - кюно да жолда кыалып, «кыра ботасы да онгнанды аны, жол да кыскарханды эски таягынын». Бир кюн ол жашаган узак, кыргызыз элге, узак жолну кыдырып, соккур жаш келеди да, тиширйуга жашыны жигитча элгенин билдиреди. Эз жашын тас эттен ана адамсыз кыалган Олесьге аны жашы болурун тилейди. Анга ыразы болган жаш башын таулу тиширйуно тубуктарына салып кыалкыды. Германияда уа жашлары газ камерада жоюлган немисли ата бла ана Солтанмуратны кыбырына жюрюйдюле, аны кеслерини жашларына кыредиле.

Поэманы географиясы кенгди: малкыарлыла тууган жерлеринден кыстаган республика, Кыргызыз, Украина тюзле, уруш барган аулаккыла, Германия. Уруш бла мамыр жолла кыаты байланыдыла. Ала болмасала, адамла бир бирин табаллыккы туйолдоле, бир биринден хапар эшитмейдиле, жалаанда жолладыла аланы бир бири бла байламлаган, жашланы, аналарынды айырып, алып

кеткен, элген хапарларын келтирген, урушдан артка алып келген да. Битеу дунянын башы - жолду. Битеу жашауубуз да - жолду. Сабийни биринчи атламы жолга чыгарды, ахыр атламы уа дуниядан алып кетеди.

Битеу да поэманы оккуп чыккысак, биз анда жолну 29 тюрлю сыфатына тюбейбиз. Хар бири кесини заманын (1940 -1950 жылла), кыралда болумну, таулу халкыны жашау турмушун, жигитлерини жашау жолларын, оюмларын, муратларын да ачыкылайдыла. Жолла кеслери поэманы баш жигитине буруладыла, жанлары болганланы жюрюте, хар бирини өз кыдарына тюбете. Ала тюбетидиле адамланы бир бирге, ала айырадыла бир бирден да.

Ол башында сагынылган 29 жолну сыфатын жазып алып, бир бири ызындан оккуп чыккыган поэманы сюжетине тюшонеди. Алай кеп сыфаты, боюлу, халлидиле ала. Поэманы биринчи бла экинчи башларындан алынган эжитизинле окуучуну кез аллына кеп тюрлю гурушхалыкны келтиредиле:

*Жолга чыгады ол кеси жангызлай,
Кече басып турганлай тегерекни.*

*Фронтчуланы уа кечеде-кюнде,
Бир тохтамай, келтирип турады жол.*

*О, жолла, жолла! Уруш барган жолла!
Энди заман эски этгенди сизни.*

*О, жолла! Узак бушуулай кыарала,
Келлени кыратхансыз буктууузга.*

*Алай кеп ингирле жер жолларына
Тюшдюле, кыргоз болуп булутлу.*

*Дуниядан кетип барадыла жолла,
Элген жигитлени атларын айта.*

Бу чыгарманы хар башы бир ишге, жигитте аталады. Эс бурмай кыюлмайбыз автор жоллага этген хурметте, ол аланы юсюнден сыйноп, ачыудан тола, кыйналып да жазады. Алай улуу келлюлюк неча огурусузлук, сансызлык а жокду. Хар жолну сыфаты - энчи хапар, кыдар, өз халкынын, кыралыны да жашауундан сурат.

Поэт келтирген жол болумла эски болмадыла, не заманда да, тууган журтка жау кирип, аны кыорууларга кетгенлени алларына алай кырагандыла анала. Аскерчиле машинала, поездне, самолётла бла барсала да, аланы баш борчлары, хар атлаган атламы, атхан оклары да Керимни жигитлерини, аны кесини урушда борчларын, ишлерин кыйтарлыкыдыла. Дуния кеси кибик эскидиле жолла, алай аланы магналары уа эскирмейди.

Отар улу чыгармачылыгынын тинте, дайым да айтылады аны жазганыларында өз жашаууна, биографиясына да тюбегенибизни. Поэтни кесинден терен ким ангыларык эди урушдан чолак неча соккур болуп кыйтханын кыйынлыгынын? Жаны бла тенг кырган Ата журтун кыоруулай, жюрегин кыоркуулукка хорлатмай, салынган борчну толтура, жан берирге да хазыр болган солдатны? Жашыны аллына кыарай, таягынын ташла ашаган кыарт аны да?

Хар бири да башы бла этген Керим бу поэманы жазарга керек эди, дейбиз. «Жолланы» хар тизгини окуучуну кез аллына поэт жазган хар суратны келтирип кыояды. Биз, авторну, Айшаны да биргелерине аны юйюнде болган ишге кыарап, жан аурутуп, кыуанып да турабыз.

Поэтни кычгончюлюкде жазылган чыгармаларында мудахлык, кыдарны тюз ону этмегенине ачыуун билдирген оюмла бар эселе да, тюзлюкге ийнануу, халк Малкыарына кыйтырына ишанганы уа кыалмагандыла. «Жолланы» ахыры да билдиреди бу акылны. Айша жашын тас этгенликте, аны нёгери тиширйуно кыоймайды, ол да ана табады. Андан ары кыдарларыны юсюнден биз билмейбиз, ол керек да туйолдо. Бек башы тюзлюк жууукылаша башлаганды. «Сыйрат кепюр» бла ёноп, Орта Азия бла Кызаахстанга атылган халк, тюз ол жол бла артка - тууган жерине кыйтырыкыды. Тюзлюк тохташдырыллыкыды.

САРАККУЛАНЫ Асият.

Суратла хапарлайдыла

Отарланы Керимни жоллары кеп белгиле адамла бла тюбешдиргендиле. Ол санда закий тюркюлю жазуучу Назым Хикмет бла да. Экиси да адам улуну азатылгын сакылар ючюн, жанларын да кыурман этерге хазыр эдиле. Таулу акылман Хикметте кесини жюрек сезюн жоралаганды.

Назым Хикметге

*Да сен бизге салам бердинг тюркча,
Багъалы кыарындашыбыз, Назым!
Сен жанынгы берир эдинг, тюкча
Кыргенден уллу - кыайда бар насып?!*

*Сабийча болганса анга тансык.
Тууган жерни бушуула билмей
Кыргенден уллу - кыайда бар насып?!*

Ашхабад, 1960

Суратда: Назым Хикмет (ортада) бла Отарланы Керим (онг жанында).

Сурат Хачим КАУФОВНУ архивинден алыннганды.

Отарланы Керим Мамырлыккы сакылаган комитетте киргени себепли битеу дуния форумлагы да кыатыша турганды. Бу суратда ол 1962 жылда Москвада барган уруш керекни азайтуу конгрессге кыатышханла уа ушакъ бардырады.

1982 жылда Отарланы Керимни 70-жыллыгы кенг белгиленгенди, анга тышындан келгенле, республиканы жамауаты да кыатышып. Байрам ишле Тырынаузда да бардырылгандыла. Бу сурат анда алыннганды. Мында Макытланы Сафарны, Шауаланы Хасаны, Залиханланы Жанкайытын, Хачим Теуновну, Адам Шогенцуюну, Аталаны Жамалны, Тёпеланы Алимни, Отарланы Исмайлыны эм башхаланы да таныргыла болуккыды.

Сурат ТЁПЕЛАНЫ Алимни архивинден алыннганды.

Көрмөч

Къайсы жанын да толу кёргюзтген материалла

Отарланы Керимни 100-жыллыгына атап, республиканы школларында, культура юйлеринде, библиотекарларында да тубешиуле, поэзия ингрле, кёрмючле да бардырылгандыла. КЪМР-ни Миллет библиотекасыны краеведение бёлюмюнде анга жоралап, «Отлил эпоху в золото поэзии» деген ат бла кёрмюч къуралгандыла.

Аны таматасы Гергёокъланы Лейля айтханнга кёре, бу ишге Адраланы Джамия, жууаплы къарап, Отар улуну китаплары, аны юсюнден материалланы, илму ишлени да бёлюмден тышында китапла сакланган жерден да чыгъарганды. Окъучуну да анга сейри улуу эди, школчула, студентле мында керек литератураны тапхандыла, ала бла шагъырей да болгандыла.

Энци белгилерге керекди жазуучуну 1950-1960 жыллада чыкыгъан китаплары («Жолла», «Сынла», «Сайламала», «Дуния эртени» эм башхала) аслам болгъанларын. Алада биз озгъан ёмюрно бетин, басманы айный барганын кёребиз, пост кеси жазгъанлай, «заманны аузын» да эштебиз. Быланы санында бусагъатда хазна сагъынылмагъан «Октябрыни поэмасы» деген чыгъармасы да барды.

Керимни орус тилде да бир талай китабы чыкыгъанды («Дальние дороги» (1958), «До-

Адраланы Джамия кёрмючню юсюнден айтады.

роги» (1959), «Горный поток» (1963), «Дороги утра» (1972) эм башхала). Алай бла аны чыгъармачылыгы бла республикадан сора, ара шахарыбызда бла къыралда да шагъырей болгъан эдиле. Аны барысына да табылганды мында жер.

Жазуучуну чыгъармачылыгына эс бургъан алимлени, литературоведлени ишлери да бардыла кёрмючде. Аны санында Толгъурланы Зейтуну, Эфендиланы Тамараны энци белгилерчады. «Писатели Кабардино-Балкарии»

деген китапта Къулийланы Жаннаны статьясы, «Минги – Тау» журналны Отар улугъа аталгъан бетле да кёрмючню байыкъландыргъандыла, поэтни чыгъармачылыгын хар торлю жаныдан кёргюзте.

Отар улу кёп торлю жамауат ишле да бардыргъаны себепли ала бла байламлы да материалла къалгандыла. Кёрмючню къурагъанла алагъа да тапхандыла жер.

ТАШЛЫЛАНЫ Асият.
Суратны автор алгъанды.

Къууанчылы иш

Улугъа-зичеге да бек керекли китапла

Отар улуну юбилейини аллында дагъыда бир ахшы иш болгъанды: поэтни «Сайламала чыгъармаларыны эжитомлугъу» чыкыгъанды («Эльбрус», 2012 жыл). Аланы жыйышдыргъан, зарфха хазырлагъан да Табакъсойланы Мухтарды. Биринчи томгъа поэтни 1934 – 1955 жыллада, экинчиге уа 1956 – 1974 жыллада жазгъан тизгинлери киргендиле.

Сёзсюз, бу малкъар литератураны тарыхында уллу магъанасы болгъан жумушду. Окъучу хазна билмей тургъанлай дуняны кёрюп къойгъанчадыла бу эки китапта. Аны юсюнден Табакъсой улудан соргъанымда, ол былай дегенди: «Биринчи том басмаланганлы бир ай болады, экинчиси уа озгъан ыйыкъда алгъанбыз къолубузга. Была бла бек къаты ишлерге тыошгенди, поэтни юбилей конлерине жетиширге керек болуп».

Дагъыда Мухтарны оюмуна кёре, орус литературада А. Пушкин бла М. Лермонтов кеслерини тёр, энци жерлерин аладыла. Аланы бир бири бла тентлешдирирге, аланы жазгъанларын базманнга салып, ёнчелерге бир кишини эсине келмейди.

Биз алай Мечиланы Кязим бла Семенланы Исмайылга къарайбыз. Аладан сора бери келсег а, Къулийланы Къайсын бла Отарланы Керимдиле бу даражага жетгенле. Жарсыгъа, Отар улуну аты арт жыллада хазна айтылмай, унутула тургъанга ушай эди, анга жангъдан эс бурулганы къууандырады, анга поэтни эжитомлугъу да себеплик этерикди.

- Ала бла ишлеу къалай торлю болгъанды? Къалай бла сайлангандыла китаплага кирген чыгъармала?

- Мен была бла ишлей, кесиме Керимни жангъдан ачканма. Халкъыбызда акъылман, хунерли да адам болгъанына тыошоннгенме. Аны жазгъанлары бла орта, жаш тёлону да шагъырей этмей тургъаныбыз терс эди. Ол Керимге угъай, бизге керекди.

Томланы жарашдыра уа хронологияга эс бургъанбыз. Авторну жашауу анда назмула къалай тууа эселе да, китапта ала алай берилселе, аны акъылы тохташа баргъанын, жюреги сагъатча ишлегенин да кёребиз. Кёп назму, поэмасы да къалгандыла кирмей. Эки китапта аланы барын да сыйындырып амал болмагъанды. Сайлау баргъанда: «Муну да къашар эди, муну да», деп, адыргы этип, алай къорешгенме.

Сыйымай къалгъан чыгъармала, баям, дагъыда эки китапта тамам боллукъдула. Заман бара барса, ким биледи, аланы да тийишдирип, былгага къошсакъ, кеслерин энци басмаласакъ да, ол иш да болурга керекди.

Хар замандача, бу жумушха да поэтни къызы Римма боллукъ этгенди. Атасыны алыкъа бир кере да басманмагъан назмуларын да келтиргенди. Аланы санында репрессияланы заманында жазылгъанланы да айтады Мухтар. Белгили орус жазуучу Манделъштам жазгъандан осал тойюлдю Керимни къыралда бу къужур ишге аталгъан тизгинлери.

Муну бла байламлы китапланы жарашдыргъан быллай ишни да эсгереди. Была бла бирге Толгъурланы Зейтуну да Отар улуну

чыгъармачылыгына аталгъан китабы чыгъа эди. Бир жол ол келеди да, мен а анга Керимни назмусун окуйма. Ол, сейирге – тамашага къалып: «Бу башха Керимди. Аны бу назмуларын билсем эди, башха торлю жазарыкъ эдим», - дейди.

Керимни кёчгюнчюлюкде жазгъан назмулары бла шагъырей болгъан ким да айтырыкъды ол, къуру малкъарлыланы ауур жашауларына эс буруп къоймай, башха кёчгюнчюлюге – къарачайлылага, чеченлилеге да – жан аурута, алагъа да тизгиле атагъанын («Чеченли къарт», «Чеченли кызычык», «Къарачай къабырла» эм башхала).

Ол жалаанда жюреги бай адамны шартыды, къыйын болумга тыошген башха халкъга жакъ басуу, анга хурмет этиу. Бу юлго поэтни жюреги жаралы болгъанын ачыкълангъан шартды, дейди Мухтар.

Биз энди халкъыбызны уллу поэтини, фахмулу адамын жазгъанларын бирден алып окъур амалыбыз болгъаны барыбызга да насыпды, къууанчды.

САРАККУЛАНЫ Асият.
Суратны автор алгъанды.

УЧРЕДИТЕЛЬЕ: КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редактор АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

БЕППАЙЛАНЫ Муталип (баш редакторну орунбасары), КЪОНАКЪЛАНЫ Хасап (баш редакторну орунбасары), АЛИКАЛАНЫ Владимир, ТЕКУЛАНЫ Хауа, ТОКУМАЛАНЫ Хусейн, ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь).

ТЕЛЕФОНЛА:

Редакторну приёмный - 42-63-01. Баш редакторну орунбасарлары - 42-38-21, 47-26-22. Жууаплы секретарь - 42-66-85. Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52.

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркинликтерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 1994 жылда 14-июньда регистрация этилгенди.

Регистрация номер—Н—0066. Индекс - 51532

Газетни басмагъа КЪМР-ни Асламлы информация органла жаны бла къырал комитетини компьютеризация службасы хазыр этгенди.

Газет «Тетраграф» ООО-ну типографиясында басмаланганды. Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 33

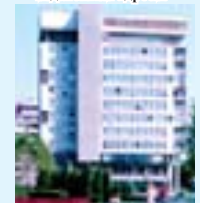
Номерге графикте кёре 19.00 сагъатда къол салынады. 20.00 сагъатда къол салынганды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:

Беппайланы Муталип, Сараккуланы Асият - дежурный редакторла; Кетенчиланы Зульфия - жууаплы секретарьны орунбасары; Зезаланы Лида (3,7,10,11,12,14,15,16-чы бетле), Акушуланы Феруза (1,2,4,5,6,8,9,13-чю бетле) - корректорла.

Тиражы 3830 экз. Заказ № 1792

Редакцияны эм издательни адреси:

360000, Нальчик шахар,
Ленин атлы проспект, 5
электрон почта:
elbor_50@mail.ru